

9 Samhällets stöd och avgifters betydelse

9.1 Inledning

Basen för den generella välfärden är människors möjligheter att försörja sig genom förvärvsarbete. Arbetsmarknad och arbetsinkomster är vad som i första hand bestämmer barnfamiljernas ekonomi. Att ensamstående föräldrar i Sverige har en så relativt god position, jämfört med de flesta andra länder, beror till stor del på att en majoritet förvärvsarbetar.

Till skillnad från vad som är fallet i många andra länder beaktas i Sverige inte familjesituationen i skattesystemet¹. Det är i stället det ekonomiska familjestödets uppgift att förbättra den ekonomiska situationen för barnfamiljerna under den period familjerna har en ökad försörjningsbörda. Familjepolitiken skall komplettera genom att täcka upp för dem med låga förvärvsinkomster och ersätta familjer i perioder av inkomstbortfall.

Den svenska familjepolitiken kan sägas bestå av tre delar. En del utgörs av ekonomiska stöd riktade specifikt till barn och deras familjer. Det övergripande målet för denna del är att, inom ramen för den generella välfärden, minska skillnaderna i ekonomiska villkor mellan familjer med barn och familjer utan barn.² I ekonomiska termer är alltså målet att bidra till finansieringen av de kostnader som är förknippade med att ha barn. Till dessa räknas utöver ökade levnadsomkostnader, inte minst för bostad, även inkomstbortfall i samband med att föräldrar är frånvarande

---

¹ Förmögenhetsbeskattningen är ett undantag.

² Prop. 2000/2001:1, utgiftsområde 12, sid. 18.

från arbetet för vård av barn. Föräldraförsäkringen ersätter i första hand förvärvsarbetande föräldrars inkomstbortfall men ger även stöd till icke förvärvsarbetande föräldrar.

En andra del utgörs av en väl utbyggd barnomsorg, som i kombination med föräldraförsäkring och småbarnsföräldrars rätt till deltidsarbete gör det möjligt för föräldrar att kombinera arbete och familjeliv. Familjepolitiken bygger på arbetslinjen dvs. på principen att en så stor del av befolkningen som möjligt ska försörja sig själv genom förvärvsarbete.

Den tredje delen omfattar övriga offentliga tjänster som kommer barnfamiljerna till del. Viktiga sådana är mödravård, barnhälsovård, tandvård, sjukvård och utbildning. De flesta tjänster subventioneras helt av stat eller kommun medan några delvis finansieras genom avgifter. Det finns dock indikationer på att avgifterna, för en del av de verksamheter som rör barnen, kommit att öka under senare år.³

Tillsammans med familjepolitiken utgör barnfamiljernas anknytning till arbetsmarknaden en viktig faktor för barnens välfärd. Samspelet mellan välfärdspolitiken och utvecklingen på arbetsmarknaden har stor betydelse för hur många barn som kommer att hamna i ekonomisk utsatthet.

Ett särdrag i den svenska och nordiska välfärdsmodellen är att den är generell dvs. kommer alla till del, inte bara de mest ekonomiskt utsatta. Detta pekas ofta på som en förklaring till att ekonomisk utsatthet bland barn och barnfamiljer är lägre i de nordiska länderna än i framförallt anglosaxiska länder med sin selektiva och mindre generösa familje- och välfärdspolitik.⁴

Detta kapitel ger en övergripande beskrivning av den svenska familjepolitikens olika delar och på vilka sätt de ekonomiskt, direkt eller indirekt, stödjer familjer med barn. En beskrivning ges också av de förändringar som genomfördes under 1990-talet, förändringar som i hög grad påverkade barnen och deras familjer.

---

³ Se kapitel 11 i denna rapport.

⁴ Se t.ex. Kamerman mfl. (2003).

9.2 Den ekonomiska familjepolitikens mål

Målet för den ekonomiska familjepolitiken är att skillnader i ekonomiska villkor skall minska mellan familjer med och utan barn inom ramen för den generella välfärden. Den ekonomiska familjepolitiken omfattar föräldraförsäkring, barnpension och efterlevandestöd till barn, pensionsrätt vid barnår, bostadsbidrag, underhållsstöd, vårdbidrag, barnbidrag samt adoptionskostnadsbidrag. Sammantaget har stöden flera olika fördelnings- och socialpolitiska uppgifter:

- skapa förutsättningar för jämlika uppväxtvillkor för alla barn,
- bidra till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan barnfamiljer och hushåll utan barn; mellan låg- och höginkomsttagare inom gruppen barnfamiljer; mellan barnfamiljer i olika åldrar; och mellan barnrika familjer och övriga barnfamiljer,
- skapa ekonomisk trygghet för barnfamiljer,
- öka möjligheterna att förena föräldraskap med förvärvsarbete,
- ge stöd till familjer med särskilda behov, t.ex. familjer med funktionshindrade barn,
- främja förutsättningar för kvinnor och män att få det antal barn de vill ha, och främja arbetslinjen.
- främja jämställdhet mellan könen.

9.3 1990-talet - nedskärningar och återuppbyggnad

1990-talets lågkonjunktur slog hårt mot barnfamiljerna, först genom den drastiskt ökade arbetslösheten och med viss eftersläpning genom de nedskärningar inom familjepolitiken som den statsfinansiella krisen nödvändiggjorde.

Innan de familjepolitiska stöden skars ner i mitten av 1990-talet påverkades barnfamiljernas situation av att ett antal planerade reformer uteblev. Skattereformen som infördes år 1991 innebar sänkt skatt på arbets- och kapitalinkomster samt att fler varor och tjänster blev momspliktiga. Som ett led i denna avskaffades två familjerelaterade skatteavdrag, förvärvsavdrag till barn-

familjer och skattereduktion för hemmamákar och ensamstående med barn. Reformen var ursprungligen tänkt att gynna barnfamiljer betydligt mer än hushåll utan barn.

Effekten av skattereformen för barnfamiljer som grupp blev emellertid mindre gynnsam än vad som först avsetts. När det fortsatt trängda statsfinansiella läget i mitten av 1990-talet tvingade staten till utgiftsbegränsande åtgärder skars flera av de familjepolitiska stöden ner eller avskaffades. Sedan den statsfinansiella bilden ljusnat i slutet av 1990-talet har flera förmåner återinförts eller skrivits upp till samma eller högre nivåer än tidigare. I det följande ges en övergripande bild av hur dessa nedskärningar och påföljande återställningspolitik berört barnfamiljerna.

9.3.1 Barnbidraget

Det familjepolitiska stöd som kan sägas vara en direkt kompensation för kostnaden av att ha barn är det *allmänna barnbidraget*.

Barnbidraget var 5 820 kr/år 1988. I samband med den stora skattereformen åren 1990/91 höjdes barnbidraget av fördelningspolitiska skäl år 1990 till 6 720 kr/år och år 1991 till 9 000 kr/år. Enligt skattereformen skulle barnbidraget höjas till 10 020 kronor i 1991 års penningvärde, men av statsfinansiella skäl kom detta inte till stånd. I samband med budgetsaneringen i mitten på 1990-talet sänktes barnbidraget till 7 680 kronor år 1996. Barnbidraget höjdes åter till 9 000 kr år 1998 och höjdes ytterligare till 10 200 kronor år 2000 och 11 400 kronor år 2001. Flerbarnstillägget sänktes i flera omgångar och slopades under åren 1996 till 1998 för barn födda under år 1996 och år 1997.

Värdet på barnbidraget beror på prisnivån, och uttryckt i 2002 års priser har barnbidraget utvecklats enligt följande.

Tabell 1. Barnbidragets utveckling 1988-2004

	1988	1991	1993	1996	1999	2002	2003	2004
Barnbidrag nom. priser	5 820	9 000	9 000	7 680	9 000	11 400	11 400	11 400
Barnbidrag 2002 års priser	8 985	10 806	10 095	8 184	9 513	11 400	11 183	11 103

Efter nedgången av barnbidragen i mitten på 1990-talet har det reala värdet således återställts till något högre nivåer än det var i början av 1990-talet. Om skattereformens intentioner följts fullt ut borde barnbidraget år 2002 varit drygt 12 000 kr, och i denna mening är barnbidraget år 2002 något för lågt. Fram till år 2004 har det reala värdet på barnbidraget sänkts något och är värt ca 11 100 kr i 2002 års prishöjd. I förhållande till avsikten enligt skattereformen, har barnbidraget från år 1991 minskat med ca 5 procent till år 2002 och med 8 procent till år 2004, det vill säga med nästan en månadsutbetalning.

9.3.2 Bidragsförskott och underhållsstöd

Underhållsstödet, som från år 1997 ersätter det tidigare bidragsförskottet, syftar till att garantera barn till ensamföräldrar en rimlig ekonomisk standard⁵. Bidraget skall också bidra till att båda föräldrarna tar sitt ekonomiska ansvar gentemot sina barn. I samband med saneringen av statens finanser beslutade riksdagen år 1995 att bidragsförskottet inte skulle räknas upp enligt tidigare gällande indexeringsregler utan fastställas på samma nivå som år 1994. För att uppnå erforderliga besparingar och samtidigt få ett bättre fungerande bidragssystem, utarbetades ett helt nytt system, *underhållsstöd*, som antogs av riksdagen hösten år 1996

⁵ Underhållsstödet skall således kompensera för barns kostnader.

Bidragsförskott till ensamstående med barn utgick med 40 procent av basbeloppet per barn till och med år 1996. Från och med år 1997 utgår det med 14 076 kr/år och barn, vilket sammanfaller med det tidigare bidragsförskottet år 1994. I fast penningvärde har detta stöd minskat under perioden.

Tabell 2. Utvecklingen av bidragsförskott/underhållsbidrag 1988-2004

Bidragsförskott/ underhållsstöd	1988	1991	1993	1996	1999	2002	2003	2004
Löpande priser	10 320	12 880	13 760	14 480	14 076	14 076	14 076	14 076
2002 års priser	15 933	15 465	15 435	15 430	14 878	14 076	13 808	13 709

Under perioden 1991-2002 har underhållsstödet minskat med ca 1 400 kr/år och barn (en minskning med 9 procent). Fram till 2004 minskar stödet med ytterligare 350 kr/år och barn, så från ett ännu längre perspektiv (1988- 2004) är minskningen 14 procent.

Inom underhållsstödssystemet fanns vid årskiftet 2002/2003 cirka 307 000 barn i åldern 0-17 år. Det motsvarar 59 procent av alla barn med särlevande föräldrar.

Utöver separationsfrekvensen är födelsetalen en viktig faktor som påverkar inströmningen av nya barn i underhållsstödssystemet. Antalet barn inom underhållsstödssystemet har minskat betydligt de senaste två åren. En orsak till minskningen är ökade inkomster. En annan orsak är att barn med en avliden förälder från och med år 2003 inte längre får underhållsstöd. I stället får dessa barn efterlevandestöd. I januari år 2003 minskade underhållsstödssystemet med drygt 2 000 barn av den anledningen. I april år 2003 redovisades den översyn av lagen om underhållsstöd som regeringen initierat⁶. Utgångspunkten för utredningen var att det nuvarande systemet behövs men måste

⁶ Utredningen, SOU 2003:42

ses över⁷. Förslaget har remissbehandlats och är under beredning.

9.3.3 Bostadsbidraget

Ett av de viktigaste stöden för ensamstående är *bostadsbidraget*. Bostadsbidraget är ett behovsprövat bidrag avsett att stödja familjer som har låga inkomster. Behovet av bidrag prövas individuellt och bidraget sänks om familjens övriga inkomster ökar, vare sig detta sker genom höjd lön eller höjt stöd från annat håll, t.ex. höjd föräldraförsäkring.

Bostadsbidraget utbetalas efter ett komplicerat mönster och är beroende av familjens bruttoinkomster, förmögenhet, antalet barn och hyran. Från 1/7 1996 maximeras bostadsbidraget med avseende på bostadens storlek. Bostadsbidraget reduceras med 20 procent för en hushållsinkomst som överstiger ett visst belopp, som från och med år 1997 är 117 000 kronor. År 1997 individualiserades bostadsbidraget, så att för gifta/samboende får var och en av makarna ett "fri-belopp" på 58 500 i stället för ett hushållsbelopp på 117 000 kronor. Detta innebär att om någon av makarna har en inkomst som understiger 58 500 kr, så kan inte hela fri-beloppet utnyttjas. Totalt sett har det genomsnittliga bostadsbidraget utvecklats enligt följande.

Tabell 3. Genomsnittligt bostadsbidrag (kr/år) per individ och konsumtionsenhet¹

Bostadsbidrag	1991	1993	1996	1999	2002
Löpande priser	916	1382	1555	955	813
2002 års priser	1100	1550	1657	1009	813

¹Källa: SCB:s undersökning om hushållens inkomster (HEK), egna beräkningar

⁷ "Underhållsstödet bör enligt utredningen även i fortsättningen motsvara ungefär hälften av normalkostnaderna för ett barn sedan hänsyn tagits till det allmänna barnbidraget. Utredningen anser att underhållsstödets belopp för närvarande inte bör förändras" (SOU 2003:42 s. 23).

I spåren av lågkonjunkturen i mitten på 1990-talet gick bostadsbidragen upp, men har sedan minskats kraftigt, och år 2002 har mer än 25 procent försvunnit sedan år 1991.

Detta beror bl.a. på att hushåll faller ur systemet då den allmänna lönenivån ökar. Inte heller gränserna för den bidragsgrundande bostadskostnaden har ändrats under de senaste åren. Bostadsbidraget har kommit att framförallt fungera som ett stöd för ensamstående med barn⁸. Denna grupp utgjorde år 1995 hälften av antalet *barnfamiljer* som då uppbar bostadsbidrag. Till år 2000 hade den andelen ökat till 76 procent⁹. I januari 2004 var 130 000 (62 procent) av *samtliga hushåll med bostadsbidrag* ensamstående med barn. Omkring 88 procent av dessa var mödrar¹⁰.

9.3.4 Handikapp, föräldralöshet och adoption

Det finns särskilda familjeekonomiska stöd för barn som föds med eller förvärvar ett funktionshinder, för barn vars föräldrar avlidit och för internationella adoptioner.

Vårdbidrag underlättar för föräldrar att ge ett barn med funktionshinder eller sjukdom den särskilda tillsyn och vård som barnet behöver. Även merkostnader p.g.a. barnets sjukdom eller funktionshinder beaktas. Vårdbidrag beviljas fram till halvårs-skiftet det år barnet fyller 19 år. Vårdbidraget utbetalas som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån. Hel förmån motsvarar 250 procent av prisbasbeloppet. Vårdbidraget är skattepliktigt och pensionsgrundande. Den del av vårdbidraget som motsvarar merkostnader är skattefri.

Ett barn har rätt till *Barnpension* och *Efterlevande stöd för barn* om en eller båda föräldrarna har avlidit. Barnet kan få pensionen tills det fyller 18, vid studier i vissa fall tills det fyller 20. Barnpensionen från folkpensionen är minst 25 procent av prisbas-

---

⁸ Sammanboende har oftast två inkomster och kvalificerar sig sällan för bostadsbidrag, samtidigt som fribeloppet sedan 1997 delades upp på makarna.

⁹ RFV (2002)

¹⁰ RFV (2003)

beloppet för varje avliden förälder. Från tilläggspensionen får barnet 30 procent av varje avliden förälders ATP. Om barnet har syskon läggs ytterligare 20 procent av ATP-beloppet till varje syskon. Summan delas lika mellan barnen. Den sammanlagda barnpensionen för ett barn skall alltid vara minst 40 procent av prisbasbeloppet per år för varje avliden förälder. Genomsnittlig barnpension som utbetalades år 2000 var ca 32 000 kronor. Efterlevandestöd för barn garanterar en viss lägsta ersättning till efterlevande barn oberoende av den avlidnes pensionsrätter.

Bidrag vid internationella adoptioner lämnas i Sverige till bosatta adoptivföräldrar som fått tillstånd av svensk domstol att adoptera. För varje barn lämnas bidrag med 40 000 kronor. Bidraget infördes år 1988 och utgick då med maximalt enhetligt belopp på 20 000 kronor. Det aktuella, högre och enhetliga beloppet gäller sedan januari 2001.

Stöden för föräldralösa och adopterade barn samt för barn med funktionshinder skars inte ned under 1990-talet. Berörda föräldragrupper har därför fått samma stöd under hela perioden.

9.3.5 Föräldraförsäkring

För att minska och ersätta inkomstbortfallet vid föräldraskap finns två huvudsakliga stöd till föräldrar, barnomsorg och föräldraförsäkring.

Föräldraförsäkringen består av tre delar, *föräldrapenning* som kan tas ut i olika perioder tills barnet fyllt 8 år, *tillfällig föräldrapenning* för vård av sjukt barn tills barnet fyller 12 år eller som pappadagar i samband med barns födelse och *havandeskapspenning*.

Grundprincipen är att föräldraförsäkringen skall vara en individuell försäkring, som ger skydd mot inkomstbortfall. Denna princip genomsyrade även *sjukepenning för vård av sjukt barn* (idag *tillfällig föräldrapenning*).

Ersättningsnivån har i princip gått från 90 till 80 procent av inkomsten under 1990-talet. Sänkningen av ersättningsnivån gällde också den tillfälliga föräldrapenningen vid vård av sjukt

barn, som dock inte omfattats av den karensdag som införts för den vanliga sjukpenningen.

Den högsta ersättning för den som är hemma med barn grundas på inkomster motsvarande högst 7,5 prisbasbelopp. Andelarna med inkomster över detta tak ökade betydligt under 1990-talet, inte minst bland kvinnor, varför inkomstskyddet urholkades för allt större grupper.

Antalet dagar med föräldrapenning har successivt ökat sedan början av 1990-talet. År 2004 gäller föräldraförsäkringen under 390 dagar kopplade till den sjukpenninggrundande inkomstens storlek (SGI). För den som inte arbetat eller arbetat i mycket liten omfattning innan graviditeten, utbetalas föräldrapenning enligt en grundnivå på 180 kr per dag.

Grundnivån har ändrats på följande sätt fr o m:

1 januari 2002	120 kr per dag
1 januari 2003	150 kr per dag
1 januari 2004	180 kr per dag.

Utöver de 390 dagarna finns även 90 dagar med s.k. lägsta nivå och en ersättning på 60 kronor per dag oavsett inkomst.¹¹

9.4 Möjlighet att kombinera studier och familj

Sverige har inte valt att kompensera föräldraskapets utgifter via skattesidan, som är fallet i flera andra länder. I stället stödjer samhället den direkta utgiftsökningen förknippad med barn, i första hand, via barnbidraget. Föräldraförsäkringen i sin tur försäkrar mot inkomstbortfall och övriga förmåner kan sägas kompensera för andra kostnader förknippade med att ha barn. Den svenska ekonomiska familjepolitiken är starkt knuten till tidigare och förväntad inkomst. Detta innebär att kvinnor och män som inte kvalificerat sig genom förvärvsarbete får klara sig på lägre

---

¹¹ Grundnivån hette före 2002 garantinivå och motsvarade 60 kronor per dag. Lägsta nivå kallades garantidagar före 2002.

inkomster om de får barn¹². Den höjda garantinivån innebär dock en förbättring för denna grupp¹³. Studerande ungdomar utan tidigare förvärvserfarenhet eller alltför kort sådan hör till denna kategori.

Studiesociala utredningen¹⁴ noterade att studerande personer med föräldransvar, periodvis kan ha en ansträngd ekonomi. Detta gäller framför allt under studieuppehåll. Bostadsutgifternas andel av de studerandes totala utgifter har successivt ökat. Studerande med studiemedel kan i vissa fall ha en svag ekonomi eftersom studiemedlens belopp är kopplade till prisbasbeloppet. Utredningen menar vidare att vissa regelverk, vilka bygger på villkoret att man kvalificerar sig till förmånen genom arbete, t.ex. tillfällig föräldrapenning, försvårar för studerande att kombinera föräldraskap med studier.

9.5 Den ekonomiska familjepolitikens samlade betydelse

För att få en uppfattning om den ekonomiska familjepolitikens betydelse för barnen och deras familjer redovisas i figur 1 förmånernas andel av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för olika hushåll.

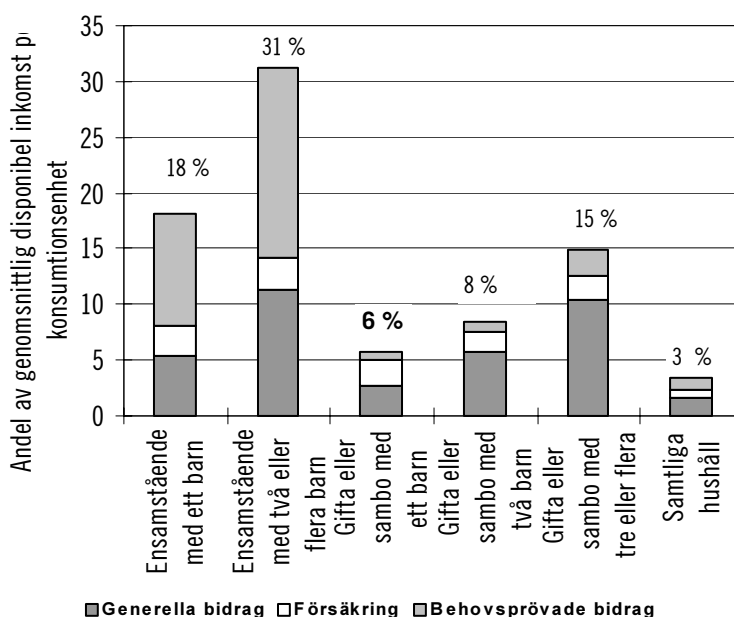
---

¹² Denna situation har tagits upp i SGI-utredningen där en särskild försäkring för studerande har föreslagits SOU 2003:50.

¹³ *ibid.*

¹⁴ SOU 2003:130

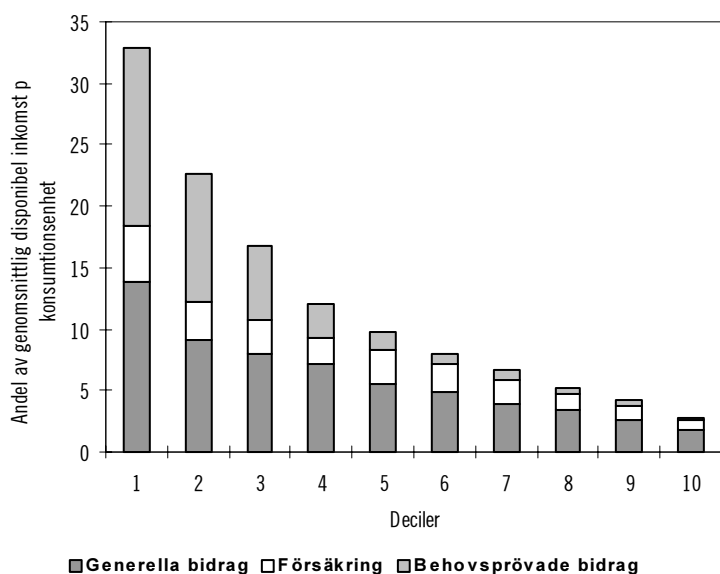
Figur 1. De ekonomiska familjestödets andel av disponibel inkomst per konsumtionsenhet, efter hushållstyp, i procent, år 2002.

Källa: Prop. 2003/04:1

De ekonomiska familjestödets andel av barnhushållens disponibla inkomst är direkt kopplade till hushållens storlek. Diagrammet tydliggör att ju fler barn som finns i hushållet desto större andel av inkomsten utgör de ekonomiska familjestöden. Effekten är tydligast för ensamstående med barn och det är också de grupper där de familjeekonomiska stöden har störst betydelse. För ensamstående med barn utgör de behovsprövade bidragen (dvs. bostadsbidrag, underhållsstöd och vårdbidrag) drygt hälften av den disponibla inkomsten. För gifta eller samboende är det i stället de generella bidragen (barnbidrag och adoptionskostnadsbidrag) som utgör den största andelen.

Figur 2. De ekonomiska familjestödets andel av disponibel inkomst per konsumtionsenhet, samtliga hushåll med barn uppdelat i inkomstdeciler.

Källa: Prop. 2003/04:1

Som framgår av figur 2 riktas de olika familjestöden främst till hushåll med låga inkomster, dvs. till de hushåll som har störst behov av stöd. I decil 1, vilket är den tiondel som har lägst ekonomisk standard, kommer 33 procent av den disponibla inkomsten från olika typer av familjestöd. Den främsta orsaken till detta är de inkomstprövade bidragen, framför allt bostadsbidraget. Diagrammet visar också att behovsprövade stöd är mer koncentrerade till de lägre decilerna. Noteras bör att även de generella bidragen har en stor betydelse för dem i de lägsta decilerna. Både generella bidrag och föräldraförsäkring är beloppsmässigt mer jämnt fördelade över decilerna och utgör därför en mindre andel av den disponibla inkomsten vid högre inkomster.

Även om den ekonomiska familjepolitiken är en viktig faktor för barnfamiljers ekonomiska standard finns det problem som den inte löser. Barnfamiljernas låga inkomster kan bero på arbetslöshet, låg utbildning eller brist på heltidsarbete. Lösningen på dessa problem återfinns inte inom den ekonomiska familjepolitiken utan inom andra områden såsom arbetsmarknads- och utbildningsområdet. Dessutom har det samhällsekonomiska läget i hög grad betydelse för hushållens möjligheter att försörja sig. Den ekonomiska familjepolitiken bör därför ses i ett större sammanhang i vilket olika politikområden tillsammans ger möjligheter att förbättra barnfamiljernas ekonomi.

9.6 Marginaleffekter

En svårighet med att stödja barn i ekonomiskt utsatta familjer är förekomsten av *marginaleffekter*. Marginaleffekten är andelen av en inkomstökning som familjen går miste om efter det att ökad skatt, minskade bidrag, höjda avgifter och återbetalning för underhållsstöd m.m. räknats in. Effekten kan bli att föräldrar väljer att inte börja eller inte utöka sin förvärvsarbets tid för att de skulle förlora mer i t.ex. minskade bidrag än de skulle tjäna i lön. Dvs. utbytet av lönen blir inte tillräckligt stor. De behovsprövade stöden kan således stjälpa i stället för att hjälpa och bli till fattigdomsfällor.

En statlig utredning (Familjeutredningen) belyste nyligen marginaleffekter för olika typer av barnfamiljer.¹⁵ Analyserna visade att särskilt höga marginaleffekter drabbade –förutom familjer med socialbidrag, som i princip har 100 procents marginaleffekt – familjer med låga inkomster, framför allt därför att de har bostadsbidrag. Bostadsbidraget bidrar med 20 procentenheter till den samlade marginaleffekten, för dem som har det bidraget. Vidare visade utredningen att bland samtliga barnfamiljer var den genomsnittliga marginaleffekten 48,6 procent och bland dem som har bostadsbidrag 67,7 procent (år 2001).

---

¹⁵ Familjeutredningen SOU 2001:24 ”Ur Fattigdomsfällan”.

Den genomsnittliga marginaleffekten bland ensamstående med ett eller två barn är ungefär 58 procent, medan den för samboende med ett eller två barn är drygt 46 procent.

I de fall då de låga inkomsterna beror på deltidsarbete lönar det sig således dåligt att öka arbetstiden. Föräldrar skulle därmed kunna fastna i en situation där de inte kan förbättra den egna ekonomin nämnvärt genom eget arbete.

9.7 Ekonomisk ersättning vid arbetslöshet

Ett viktigt inslag i det svenska trygghetssystemet är de försäkringar som mildrar de ekonomiska konsekvenserna av arbetslöshet. Den kraftiga ökningen i arbetslösheten under 1990-talet har ökat betydelsen av denna typ av stöd.

Personer som är arbetslösa och registrerade på arbetsförmedlingen är berättigade till arbetslöshetsersättning. Utöver detta måste den arbetslöse ha varit medlem i en arbetslöshetskassa i minst tolv månader, ett villkor som varit oförändrat under hela 1990-talet. Den arbetslöse måste även kvalificera sig för att vara berättigad till ersättning genom att ha arbetat under en bestämd period innan arbetslöshet, s.k. arbetsvillkor. Detta har varit föremål för flera förändringar under 1990-talet. Den sista genomfördes år 1997 och innebar att det för rätt till ersättning krävdes sex månaders arbete (minst 70 timmar per månad) under den tolv månadersperiod som föregick arbetslösheten eller 450 timmars arbete under en sammanhängande sexmånadersperiod. Detta innebar en viss skärpning jämfört med de regler som gällde vid ingången av 1990-talet.

Ersättningsnivåerna i arbetslöshetskassan förändrades i flera omgångar under 1990-talet: från 90 procent av inkomsten till 80 procent år 1993 och till 75 procent år 1996. Från hösten år 1997 sattes ersättningsnivån åter till 80 procent.

Även det så kallade taket (det vill säga det maxbelopp som betalades ut) förändrades. Taken i försäkringen har dock gene-

rellt legat under nivån i exempelvis sjukförsäkringen¹⁶. Många arbetslösa når därför upp till den maximala ersättningen, och de beviljade beloppen blir därför lägre än vad den formella procent-satsen anger. Andelen löntagare med inkomster över inkomst-taket ökade från 44,7 procent år 1992 till 49,5 procent år 1997, och den genomsnittliga ersättningsnivån (i procent av tidigare lön) sjönk samtidigt från 81,3 till 70,5 procent¹⁷.

Andelen med ersättning från arbetslöshetskassa ökade, från 63 procent år 1990 till 75 procent år 1999. Andelen av de arbetslösa utan ersättning minskade i ungefär samma omfattning (från 29 till 18 procent. En förklaring till detta kan vara att incitamenten för medlemskap i arbetslöshetskassan ökat på grund av den osäkra arbetsmarknaden. En annan förklaring är att antalet arbetslösa kassamedlemmar ökat över tiden¹⁸. Det bör dock påpekas, som visats i kapitel 4, att trots att också andelen biståndstagare som är arbetslösa utan ersättning sjunkit något under senare år, är fortfarande var tredje biståndstagare arbetslös utan ersättning.

9.8 Barnomsorg

En väl fungerande barnomsorg är en förutsättning för att föräldrar ska kunna och vilja förena familj med förvärvsarbete. Barnomsorgen har därigenom mycket stor betydelse för barnfamiljernas, och inte minst för ensamföräldrars, ekonomiska standard.

Den offentliga barnomsorgen har två uppdrag. Den skall dels göra det möjligt för båda föräldrarna att förvärvsarbete och dels bidra till att ge barn goda uppväxtvillkor, med ett särskilt ansvar för barn i behov av särskilt stöd.

De senaste reformerna infördes mellan år 2001 och 2003. Barn till arbetslösa har fått rätt till förskoleverksamhet minst tre timmar per dag eller 15 timmar i veckan(2001) och likaså barn vars

---

¹⁶ I förhållande till månadslönen för en genomsnittlig industriarbetare.

¹⁷ SOU 2001:79.

¹⁸ ibid.

föräldrar är föräldralediga för yngre syskon (2002). Maxtaxa i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg infördes år 2002. Maxtaxan har fått ett hundraprocentigt genomslag och tillämpas idag i landets samtliga 290 kommuner. Från år 2003 infördes avgiftsfri allmän förskola för fyra- och femåringar.

9.8.1 Utbyggnad och efterfrågan

Barnomsorgen har byggts ut snabbt. Barnomsorg används som ett samlande begrepp för förskoleverksamhet (förskola, familjedaghem och öppen förskola) och skolbarnsomsorg (fritidshem, familjedaghem och öppen fritidsverksamhet).

Idag har barn i åldrarna 1–12 år med förvärvsarbete eller studerande föräldrar plats i förskola, familjedaghem eller i fritidshem i stort sett i den utsträckning som föräldrarna behöver¹⁹.

Av 4–5 åringar är idag nästan alla barn inskrivna i förskola eller familjedaghem. Tre fjärdedelar av yngre skolbarn, 6–9 år, är inskrivna i fritidshem. Av 10–12 åringar har 10 procent plats på fritidshem. Fritidshemmen har sedan år 1998 tagit emot en helt ny åldersgrupp, sexåringarna, i samband med att förskoleklass infördes. Endast 10 procent av 10–12-åringar har plats.

Förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen är ojämnt utbyggd över landet. Högst andel inskrivna barn finns i storstadsområdena och i förortskommuner, dvs. i regioner där den kvinnliga förvärvsfrekvensen är hög.

Barn i tjänstemannafamiljer, särskilt i familjer som tillhör gruppen högre tjänstemän, var länge överrepresenterade i barnomsorgen. I takt med utbyggnaden har denna överrepresentation minskat.

I samband med reformen om maxtaxa skrevs fler barn in i förskolan och de flesta nytillkomna var barn till föräldralediga. Deras rätt till plats i förskoleverksamheten kom samtidigt som reformen om maxtaxa. Även bland barn till arbetslösa ökade an-

---

¹⁹ En fråga som dock aktualiserats är kommunernas neddragningar av barnomsorg under kvällar, nätter och helger. Förslag till förtydligande är dock aviserade och kommer i Förskolepropositionen hösten 2004.

delen i samband med reformen. Trots att arbetslösas och föräldraledigas barn inte har samma rätt till skolbarnsomsorg som till förskoleverksamhet har barn till föräldralediga blivit fler också i skolbarnsomsorgen. Efterfrågan på skolbarnsomsorg har överhuvudtaget ökat efter maxtaxereformen. Skolbarnsomsorgen är priskänslig och de sänkta avgifterna är troligen ett skäl till den ökade efterfrågan.

En annan grupp som ökat inom förskoleverksamheten är barn vars föräldrar är sjukskrivna (långtidssjukskrivna, sjuk- eller förtidspensionerade). Andelen inskrivna i förskolan bland dessa barn har ökat från 72 procent år 1999 till 84 procent år 2002. Gruppen är dessutom dubbelt så stor år 2002 som år 1999 (21100 barn jämfört med 10 100).

Förskoleverksamhet bedrivs även som kompletterande verksamhet i form av öppen förskola. Enligt skolverket har det under senare år gjorts stora nedskärningar i denna verksamhet²⁰.

9.8.2 Maxtaxans effekter på barnfamiljernas ekonomi

Maxtaxans konstruktion innebär att alla kommuner har en inkomstrelaterad taxa för barnomsorgen upp till 42 000 kronor²¹. Om ett hushåll har högre inkomster än 42 000 kr per månad gäller maxtaxa, dvs. den högsta avgiften förordningen tillåter. Även syskonrabatt har normerats i maxtaxans konstruktion, där äldre syskon har en lägre avgift än yngre. Kommunerna kan dock fortfarande inom maxtaxans ramar bedriva en egen avgiftspolitik. Det finns till exempel utrymme för antal betal månader, avgiftsreduktion vid barns sjukfrånvaro eller tidsrelaterade avgifter inom maxtaxans ram.

Enligt en kartläggning år 1999, dvs. före maxtaxans införande, varierade avgifterna avsevärt mellan kommunerna för olika typfamiljer. En tvåbarnsfamilj med genomsnittliga inkomster och

---

²⁰ Skolverket 2003a; 2003b; Skolverket 2004.

²¹ Sedan den 1 januari 2004. I förskoleverksamheten är avgiften för barn 1: 1 260 kr/mån, barn 2: 840 kr/mån och för barn 3: 420 kr/mån. I skolbarnsomsorgen är avgiften för barn 1: 840 kr/mån, barn 2: 420 kr/mån och barn 3: 420 kr/mån.

barnen i förskola 33 timmar per vecka kunde få betala mellan 1650 och 4 160 kr per månad. Detta motsvarade en skillnad på drygt 30 000 kr per år. Skillnaderna ifrågasattes ur likställighetsperspektiv och ett av syftena med maxtaxans införande var att dessa skillnader skulle utjämnas.²²

Maxtaxan har inneburit kraftigt sänkta inkomstprövade avgifter för barnfamiljerna. Detta har påverkat barnfamiljernas ekonomi dubbelt positivt, med ett ökat konsumtionsutrymme och minskade marginaleffekter. Vidare har maxtaxan resulterat i att skillnaderna mellan kommunerna med avseende på barnomsorgsavgifterna minskat avsevärt. Skillnaderna har dock inte helt försvunnit. En tvåbarnsfamilj kan t.ex. betala mellan 1 040 och 1 900 kr i månaden beroende på vilken kommun familjen bor i. Detta motsvarar en skillnad på drygt 10 000 kr per år²³. Skillnaderna mellan kommunerna är störst för familjer där barnen har korta närvarotider. Orsaken är att en del kommuner har tidsrelaterade avgifter som ekonomiskt gynnar korta närvarotider och som är lägre än ordinarie maxtaxa. För en tvåbarnsfamilj med medelinkomst och barnen i förskola 25 timmar per vecka är den högsta avgiften bland samtliga kommuner 2 090 kr och bland de kommuner som följer ordinarie maxtaxa 1 810 kr per månad. Den lägsta är i båda fallen 660 kr. Skillnaden mellan kommunerna är alltså 1 150 kr. För en ensamstående förälder med a-kassa och med ett barn i förskola 15 timmar i vecka är avgiften i genomsnitt 360 kr per månad, medan den ordinarie maxtaxeavgiften är 480 kr per månad och den lägsta avgiften är 0 kr.

För en typfamilj med två heltidsarbetande föräldrar med genomsnittliga inkomster och ett barn i fritidshem 18 timmar per vecka är avgiften i genomsnitt 710 kr. Den ordinarie maxtaxeavgiften är 750 kr. Skillnaden mellan kommuner med högst respektive lägst avgift är i detta fall 590 kr. År 1999 var skillnaden 1 440 kr för samma typfamilj.

---

²² Skolverket 2003a; 2003b; Skolverket 2004.

²³ *ibid.*

9.9 Skolan

I den så kallade portalparagrafen i skollagen (1 kap. 2 §) anges att alla barn, oberoende av ekonomiska förhållanden, skall ha lika tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Skollagen innehåller även en uttrycklig bestämmelse om att utbildningen inom skolformen skall vara avgiftsfri för eleverna. Dock tillåts enstaka inslag i verksamheten som kan föranleda en *obetydlig kostnad* för eleven (4 kap. 4 § skollagen). Som ett exempel på sådana kostnader nämner förarbetena till bestämmelsen spårvagnsbiljett vid studiebesök.²⁴

Eleverna i grundskolan skall erbjudas kostnadsfria måltider. I gymnasieskolorna är det dock möjligt att ta betalt för skolmåltiderna, vilket kan ha konsekvenser för ungdomar som lever i familjer med en svag ekonomi.

Skolorna är dock mycket försiktiga med extrautgifter t.ex. under utflykter och när det gäller tekniska hjälpmedel som miniräknare. Många skolor försöker hjälpa till i sådana situationer eller försöker förmedla kontakt till socialtjänsten. Samtidigt är skolorna medvetna om problematiken med att inte ”peka ut” barn i sådana sammanhang.

9.10 Avgifter och barnfamiljers ekonomi

För den enskilda barnfamiljen är det inte bara arbetsinkomst och transfereringar som har betydelse för familjens ekonomiska standard utan även olika avgifter och deras storlek. Det är den sammantagna effekten av inkomster, transfereringar (inklusive skatter) och avgifter som bestämmer familjens ekonomiska standard.

---

²⁴ Skolverket tillsynsbeslut. Noteras kan att Skolverket handlagt flera tillsynsbeslut avseende avgifter i framförallt gymnasieskolan.

9.11 Avgifter i skola, barnomsorg och föreningsliv

Många ekonomiskt utsatta familjer vittnar om hur svårt det kan vara att betala även måttliga avgifter inom skolan.²⁵

En samlad analys av vad avgifter inom barnomsorg och skola sammantaget betyder för familjerna saknas dock. Inom skolan kan det gälla avgifter för kommunal musikskola, badhus, kulturinstitutioner, skolmat, barns terminskort på kollektivtrafiken och skolutflykter. Sannolikt skiljer sig avgifternas omfattning och storlek mellan kommuner²⁶. Skillnaderna beror till viss del på vilka prioriteringar enskilda kommuner gjort vid avvägning mellan skatteuttag och avgiftsfinansiering. En analys av kommuners och landstings avgifter gentemot verksamheter som riktar sig till barn skulle öka kunskapen och ge en bättre bild av barnfamiljernas verkliga kostnader. Kunskapen är särskilt viktig för barn i ekonomiskt utsatta familjer. Även inom föreningslivets olika områden saknas en samlad bild vad gäller avgifter.

Införandet av maxtaxa inom barnomsorgen har dock inneburit lägre taxor och har medfört ett ökat konsumtionsutrymme för barnfamiljerna²⁷.

9.12 Vad kostar det när barnen blir sjuka?

Om ett barn i familjen blir sjukt kan detta leda till stora kostnader för familjen. Redan mindre allvarliga åkommor såsom förkylningar kan tvinga en förälder att stanna hemma från jobbet med följande lönebortfall, som dock delvis kompenseras av den tillfälliga föräldrapenningen. För familjer med små ekonomiska marginaler kan detta vara kännbart.

---

²⁵ Se kapitel 11 om ideella organisationer.

²⁶ En av de få dokumentationerna vi funnit är från Rädda Barnen (2002) vilken redovisar skillnader mellan kommuner vad gäller terminsavgifter för musikskolan. Avgifterna varierar från 0 kronor till 1300 kronor per termin. Därtill tillkommer skillnader mellan kommunerna för instrumentkostnader. Antalet kommuner med avgiftsfri musikskola har minskat från 57 kommuner 1977 till 5 kommuner 2002. Mellan 1992 och 2002 ökade den genomsnittliga terminsavgiften i fasta priser med ca 100 kr.

²⁷ Skolverket (2003a).

För barn som också är i behov av läkarvård och följande läkemedelsförskrivning kan kostnaderna öka ytterligare. De flesta landsting har dock avgiftsfrihet för barn och ungdom under 20 år. Även tandvården är avgiftsfri för barn och ungdom upp till 20 år. För läkemedel finns ett högkostnadsskydd vilket medför att en patient betalar högst 1 800 kr under en tolv månadersperiod. Alla barn under 18 år i en familj räknas samman och ingår i ett gemensamt högkostnadsskydd²⁸.

9.13 Barn med funktionshinder

Mycket talar för att familjer som har barn med funktionshinder har en mer ansträngd såväl ekonomisk som social situation.²⁹

Konkret för familjen är funktionshindret förknippat med olika typer av kostnader. Det finns inget fastställt nationellt högkostnadsskydd men för barn är de flesta hjälpmedel avgiftsfria. Barn betalar inte för vare sig ordination eller utprovning i något landsting. Vissa undantag finns dock och en sammanställning gjord av Socialstyrelsen³⁰ visar att avgifterna kan variera. När det gäller avgiften för glasögon till barn tillämpar landstingen olika regler dock är det vanligtvis avgiftsfritt vid svår synnedsättning (< 0.3). Barn/unga har även ett lagstadgat högkostnadsskydd om 120 kr för en 90-dagarsperiod för näringslösning och det är få landsting där detta är avgiftsfritt. Knappt hälften av landstingen tillhandahåller specialanpassad bilstol. Endast fyra landsting tillhandahåller hjälpmedel för fritidsaktiviteter som t.ex. specialsadel för ridning och flythjälpmedel. I sex landsting anses mobil ellyft vara ett arbetstekniskt hjälpmedel som landstinget inte svarar för. Ett par landsting beviljar inte elrullstol för bruk i skolan. Två landsting anger att hjälpmedel som stödbord, duschstol, specialsäng, specialkuddar är kommunens ansvar.

Habilitering är avgiftsfri för barn i samtliga landsting. Däremot erbjuds inte vissa behandlingsinsatser i alla landsting; ett

---

²⁸ Socialstyrelsen (2002)

²⁹ Socialstyrelsen (2004)

³⁰ Socialstyrelsen (2002)

landsting svarar att så kallad behandlingsridning inte kan erbjudas, ett par landsting att möjligheten att få logoped begränsas av bristen på logopeder. Fem landsting är också mer restriktiva i dessa fall beroende på om barnet/ungdomen är yngre eller närmar sig vuxen ålder (20 år).

Avgiften för sjukresa med taxi varierar mellan landstingen, mellan 40–60 kronor per resa. Majoriteten av landstingen har någon form av högkostnadsskydd för sjukresor. Avgiftstaket varierar, medianbeloppet är ett tak på 1 200 kr för ett kalenderår. Åtta landsting har inte något högkostnadsskydd för sjukresor; i några av dessa landsting är resor till dagvård avgiftsfria, i något landsting resor till habilitering. En av Socialstyrelsen gjord analys visar att för en typfamilj med ett barn med CP-skada kan avgiften för sjukresor variera mellan 500 – 5 000 kr per år (ibid.). Enligt studien var den genomsnittliga totala sjukvårdskostnaden för typfamiljen ca 2 000 kronor. De mest betungade kostnaderna för familjer med funktionshindrade barn är dock andra merkostnader vilka delvis kan täckas av vårdbidrag.

I Socialstyrelsens rapport ”Avgifter och kostnader – för den enskilde personen med funktionshinder” redovisas utredningar som visar på olika typer av merkostnader för funktionshinder. Det kan handla bl.a. om inkomstbortfall för föräldrarna utöver vad som täcks av vårdbidrag och färdtjänst.

En av de refererade studierna i rapporten är det så kallade Livsvillkorsprojektet.³¹ Enligt studien hade en femtedel av familjerna uppskattat att de hade merkostnader för sin bostad som inte täcktes av merkostnadsersättningen i vårdbidraget, KBH eller liknande bidrag. Främst behövde man större utrymme för rullstolsburet barn. Familjerna kunde också ha merkostnader pga. slitage, t.ex. beroende av att rullstolen gör jack i väggar och dörrar. En del familjer hade behov av högre temperatur inomhus. En del familjer redovisade merkostnader för högre elförbrukning, för eldrivna hjälpmedel. Kläder och golvytor kan behöva tvättas oftare. Enligt Livsvillkorsprojektet hade

---

³¹ Livsvillkorsprojektet är en undersökning utförd på uppdrag av RBU; enkätundersökning till 1 500 slumpmässigt utvalda familjer, aktuella vid landets habiliteringsenheter

avgiften för barnets mat m.m. vid vistelse på korttidshem höjts under senare år i vissa kommuner. Även vid vistelse i familjehem, stödfamilj och på läger kan matkostnaden bli högre än när barnet är hemma. En del familjer i Livsvillkorsprojektet redovisade merkostnader för att barnet sliter ut sina kläder snabbt. Några familjer hade högre kostnader för att barnet behövde specialanpassade kläder eftersom de har en annorlunda kroppsform. Merkostnader kan vidare uppstå därför att man behöver en speciell, rymligare och därmed dyrare bil. Merkostnader kan också uppstå därför att man behöver ha hjälp av närstående vid transporter. Behovet av resor kan också vara större därför att man måste resa längre för att delta i olika fritidsaktiviteter som är anpassade för det funktionshinder barnet har. En del familjer i Livsvillkorsprojektet redovisade merkostnader för semesterresor därför att man måste ställa särskilda krav på tillgängligheten där man bor. Inköp av redskap för barnets träning nämns av vissa familjer.

Referenser

Kameraman S. B., Neuman M., Waldfogel J., och J. Brooks-Gunn (2003) Social Policies, Family Types and Child Outcomes in Selected OECD Countries, DELSA/ELSA/WD/SEM(2003)6

Proposition 2003/2004:1, utgiftsområde 12, Ekonomisk trygghet för familjer och barn.

RFV redovisar 2002:6 Fjärde avstämningen av bostadsbidraget.

RFV 2003 Socialförsäkringsboken 2003 – Mamma, Pappa, barn – tid och pengar. Riksförsäkringsverket.

Rädda Barnen 2002 Musik om du är rik? – en kartläggning av avgifterna till kommunala musikskolan. Kortrapport från Rädda Barnen.

Socialstyrelsen 2002 Vad kostar det att vara sjuk eller funktionshindrad? avgifter 2001 för åtta typfall. Socialstyrelsen, Linköping.

Socialstyrelsen 2004 Handikappomsorg. Lägesrapport 2003. Socialstyrelsen, Stockholm.

Skolverket 2003a Uppföljning av reformen maxtaxa, allmän förskola m.m. Skolverket rapport 231.

Skolverket 2003b Avgifter i förskola och fritidshem 2003. Skolverket fördjupning av rapport 231.

Skolverket 2004 Uppföljning av reformen maxtaxa, allmän förskola m.m.

SOU 2001 Ur Fattigdomsfällan. Slutbetänkande från Familjeutredningen. SOU 2001:24. Stockholm. Fritzes.

SOU 2001 Valfärdsbokslut för 1990-talet. Slutbetänkande från Kommitén Valfärdsbokslutet SOU 2001:79. Stockholm. Fritzes.

SOU 2003 Ett reformerat underhållsstöd, SOU 2003:42 Slutbetänkande från Underhållsstödsutredningen. Stockholm. Fritzes.

SOU 2003 Sjukpenninggrundande inkomstskydd och anpassning SOU 2003:50 Slutbetänkande från SGI-utredningen. Stockholm. Fritzes.

SOU 2003 Studerande och trygghetssystemen SOU 2003:130 Slutbetänkande från Studiesociala utredningen. Stockholm. Fritzes.

10 Kommunernas arbete med barnperspektivet i handläggningen av ekonomiskt bistånd

10.1 Inledning

Riksdagen beslöt i juni 1997, efter förslag från regeringen, att även barnens situation skall uppmärksammas när vuxna vänder sig till socialtjänsten med en ansökan om ekonomiskt eller annat bistånd till familjen (prop. 1996/97:124, bet. 1996/97:SoU18, rskr. 1996/97:264). Det innebär att barnets bästa alltid skall beaktas, utredas och redovisas även om det inte behöver vara avgörande för beslutet. I nya socialtjänstlagen (2001:453) regleras principen om barnets bästa i 1 kap 2 § och barnets rätt att få uttrycka sina åsikter och få sin åsikt beaktad i 3 kap 5 §.

Länsstyrelserna har regeringens uppdrag att följa kommunernas tillämpning av lagstiftning inom socialtjänsten. Detta kapitel redovisar inledningsvis några av länsstyrelsernas rapporter av tillsyn av socialtjänstens arbete med barnperspektivet vid handläggning av ärenden om ekonomiskt bistånd. Vidare har Socialstyrelsen och länsstyrelserna regeringens uppdrag att presentera resultatet av den sociala tillsynen på nationell nivå. I årets (2003-års) rapport informeras om behovet av utveckling inom socialtjänsten. Sammanställningen av resultat av den sociala tillsynen 2003¹ visar vad länsstyrelserna funnit i tillsynen under året och är ett underlag bl.a. för att hitta angelägna områden att uppmärksamma på nationell nivå. Här redovisas också den sammanfattande bedömningen från den sammanställningen. I den andra delen av kapitlet presenteras projekt på lokal nivå där kommuner eller ideella organisationer, eller i samverkan av de båda, arbetar för att stödja barn i ekonomiskt utsatta familjer. Vi redovisar också det pågående arbete med att utveckla metoder för att förebygga hemlöshet. Avslutningsvis redovisas preliminära resultat från en studie vilken genomförs vid IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, tidigare CUS) på

¹ Social tillsyn 2003, Resultat av länsstyrelsernas tillsyn, Socialstyrelsen, Länsstyrelserna 2004-07-19.

Socialstyrelsen. Studien undersöker vilka olika arbetsätt som används i socialbidragsärenden, huvudsakligen vid långvariga bistandsärenden. Annika Puide som leder arbetet med denna studie har bidragit med text.

10.2 Länsstyrelsernas rapporter

Länsstyrelserna fick i regleringsbrev för år 2000 i uppdrag att följa kommunernas tillämpning av förändrad lagstiftning inom socialtjänsten under perioden 1999-2001. Där skulle särskilt beskrivas hur bestämmelserna om barnets bästa fått genomslag i socialtjänstens verksamhet och särskilt vid socialbidragshandläggning. Här följer en sammanfattning av ett projekt där Socialstyrelsen och länsstyrelserna sammanställt kunskap om barn och långvarigt ekonomiskt bistånd samt ett urval av olika uppföljningsrapporter från länsstyrelserna.

I ett projekt som redovisas i rapporten Barnperspektiv vid handläggning av ekonomiskt bistånd har Socialstyrelsen och länsstyrelserna sammanställt kunskap om barn och långvarigt ekonomiskt bistånd/svag ekonomi. Rapportens syfte är att konkretisera barnperspektivet i handläggningen av ekonomiskt bistånd och tjäna som stöd för länsstyrelsernas tillsyn av barnperspektivet.

För att konkretisera vad ett barnperspektiv kan vara i handläggningen av ekonomiskt bistånd och hur man metodmässigt kan uppmärksamma barnen deltog också representanter från Barnombudsmannen i arbetet. En modell som rekommenderas i rapporten är s.k. Barnkonsekvensanalyser i alla beslut som rör barn. Modellen kan sägas vara en förhandsprövning av de konsekvenser som ett beslut kan få för det barn eller den grupp av barn som berörs av beslutet.

När det gäller beslut och dokumentation är det viktigt att det i handläggningen dokumenteras hur barnets behov beaktats, vilka eventuella överväganden som gjorts och hur detta påverkat beslutet. I utredningen bör det alltid ingå, och dokumenteras om familjen har kontakt med någon annan enhet inom socialtjänsten.

I rapporten framförs att Länsstyrelsernas tillsyn och Socialstyrelsens uppföljningar sammantaget visar att barnperspektivet generellt inte uppmärksammas i tillräcklig utsträckning i handläggningen av ekonomiskt bistånd. Barnperspektivet behöver därför utvecklas för att intentionerna i lagen ska uppfyllas. Sammanfattningsvis konstateras att, för att använda ett barnperspektiv i hand-

läggningen av ärenden om ekonomiskt bistånd, är det viktigt att på *ledningsnivå*:

- i kommunens riktlinjer för ekonomiskt bistånd ange hur barnperspektivet ska tillgodoses och att följa upp riktlinjerna,
- ha en delegation som gör det möjligt för handläggarna att bevilja familjen eller barnet ekonomiskt bistånd till riks-norm/försörjningsstöd till en högre nivå och/eller ekonomiskt bistånd till livsföring i övrigt,
- sörja för att personalen har kompetens att arbeta utifrån ett barnperspektiv,
- sörja för att stöd, hjälpmedel och rutiner utvecklas i arbetet för att uppmärksamma barnen och för att dokumentera barnperspektivet.

På *handläggarnivå* är det viktigt att

- fokusera på familjer med långvarigt ekonomiskt bistånd,
- vid långvarigt ekonomiskt bistånd i samarbete med föräldrarna uppmärksamma barnets behov och situation med tydlig koppling till den ekonomiska situationen,
- vid behov och i samråd med föräldrarna göra hembesök för att bedöma vilket bistånd familjen behöver med hänsyn till barnets behov,
- vid behov och i samråd med föräldrarna tala med barnet, med beaktande av dess ålder och mognad, för att bedöma vilket bistånd familjen behöver med hänsyn till barnets behov,
- bedöma vad som är barnets bästa utifrån en helhetsbedömning, med stöd i lokala riktlinjer och policydokument, barnkonventionen och med hjälp av de kunskaper som finns om barn och barns behov,
- upprätta arbetsplaner för hur självförsörjning ska uppnås där barnets situation ingår som en del,
- bevaka barnets behov inom särskilt viktiga områden, t.ex. boende, umgänge med föräldrar, hälsa, fritidsaktiviteter och ungdomars ferieinkomster,
- dokumentera hur barnets behov har beaktats, vilka eventuella överväganden som gjorts och hur detta påverkat beslutet. Detta gäller såväl vid negativa som positiva beslut.

I arbetet med att belysa barnperspektivet i handläggningen av ekonomiskt bistånd inbjöd man åtta kommuner² till en diskussion med projektets arbetsgrupp. Utifrån dessa samtal diskuteras i

² Där framkom att ingen av de deltagande kommunerna hade några särskilda rutiner för arbetet med familjer som under en längre tid beviljats ekonomiskt bistånd.

rapporten också metoder i arbetet med ett barnperspektiv. En metod - att barnperspektivet innebär att man också ska prata med barnen - lyftes särskilt fram i diskussionerna. Slutsatsen blev att om metoden tillämpas måste syftet med samtalet vara tydligt och det kan antingen vara en del i beslutsunderlaget eller en avlastning för barnen att berätta hur de har det. Samtidigt fördes det fram i diskussionerna synpunkten att det finns en risk med dessa samtal genom att samtalen kan väcka förhoppningar om insatser som inte kan infrias. Vidare lyftes fram följande exempel på metoder i arbetet:

- lägga in påminnelsetexter om barnperspektivet i utredningsmallarna,
- familjerådslag,
- nätverksmöten (samverkan med andra instanser bl.a. genom trepartssamtal).

10.2.1 Stockholms län

Länsstyrelsen i Stockholms län har granskat barnperspektivet i socialbidragsärenden (rapport 2001:09). Utgångspunkten var hur barnens förhållanden beaktas i familjer med långvarigt socialbidragsberoende. Av alla de akter som granskats fanns det endast något enstaka undantag där barnperspektivet genomsyrar hela ärendet. I de flesta fall är dokumentationen helt koncentrerad på de vuxna och deras behov. Det förekommer nästan aldrig någon reflektion över barnens specifika situation, trots att det är uppenbart att många barn lever under svåra omständigheter.

Det framkommer en önskan att kunna arbeta mer ur ett helhetsperspektiv t.ex. kunna göra fler hembesök för att lättare kunna bilda sig en uppfattning om barnens situation.

Handläggarna tar i allmänhet inte några egna initiativ att utreda barnens behov utan avvaktar i stället föräldrarnas egna initiativ eller förutsätter att föräldrarna tar upp de eventuella behov som finns hos barnen.³ Man önskar mer utbildning och handläggning i barnperspektiv och barnets bästa.

I rapporten nämns slutligen att hänsynen till kommunens budget har fått överordnad betydelse och med kommunens budget för ögonen tvingas handläggarna att blunda för barnens situation.

---

³ Det bör här påpekas att, oavsett hur vanligt eller ovanligt det är att föräldrarna själva lyfter fram barnens behov, det centrala är att handläggarna gör det.

Länsstyrelsen i Stockholm har även i en rapport med utgångspunkt från diskussion och slutsatser från seminarier om ändrad överklagningsrätt, barnperspektiv i socialt arbete och metoder i utredning och behandling (2001:13) konstaterat att det verkar finnas ett stort engagemang för att lyfta fram barns och ungas intressen, att metodutveckling sker och att diskussioner förs hur man ska kunna bli ännu bättre. Det behöver dock utvecklas en samsyn kring begreppen barnets bästa och barnperspektiv. Det finns en risk att det blir mer ord än konkret arbete om inte orden ges en tydlig innebörd. Ett annat problem är att dokumentera vad barn säger. Det finns en rädsla att utelämna barnen. För att kunna lyfta fram vad som är väsentligt för utredningen och göra konsekvensanalyser behövs utbildningsinsatser och metodutveckling. Det behövs fortbildning för att höja barnkunskapen. Samtidigt är samarbete inom och mellan myndigheter samt att alla nivåer (från politiker och förvaltningschefer till handläggaren) tar sitt ansvar för barnets bästa väsentlig för att stärka barns ställning.

10.2.2 Västra Götaland

Länsstyrelsen i Västra Götaland har granskat barnperspektivet i långvariga socialbidragsärenden i sex kommuner (rapport 2001:29). Totalt granskades 128 akter och granskningen gällde tiden januari 1998 till september/oktober 2000. Förutom aktgranskning gjorde man också besök på socialkontoren och intervjuade handläggare. Telefonintervju gjordes med 17 föräldrar vars akter granskats. I familjerna fanns totalt 260 barn. De helt dominerande orsakerna till behovet av försörjningsstöd var arbetslöshet och otillräckliga inkomster.

I undersökningen visade det sig att flera familjer uppfattade att det inte var någon idé att ansöka om annat än försörjningsstöd och hade inte fått information om möjligheten att ansöka om bistånd i annan form. På direkt fråga om det var något som barnen måste avstå ifrån svarade flera familjer att barnen inte fick saker lika fort som andra barn och inte heller det senaste. Flera familjer önskade att de t.ex. skulle kunna göra en kortare utflykt med sina barn någon gång om året.

Efter granskningen av underlag till beslut om försörjningsstöd kunde man konstatera att samtliga familjer fick försörjningsstöd enligt riksnormen. Inte i något ärende fanns beslut om förhöjd norm. Mycket få ansökningar rörde barnen.

I många akter framgick det inte om familjen var aktuell inom andra enheter på socialförvaltningen. Hembesök förekom sällan. Barnens behov framgick sällan av dokumentationen. Vid intervjuerna med handläggarna uppgav de flesta att den förändrade besvär-rätten inte hade påverkat handläggning och biståndsbedömning.

Slutsatserna som drogs i rapporten var att barnen knappast finns med som enskilda individer i akterna. Man skriver vidare att Socialtjänstlagens barnperspektiv oftast saknas i försörjningsstödsakterna. Det varierar dock mellan kommunerna hur barnperspektivet kommer till uttryck. Samtliga kommuner saknar system för att uppmärksamma barn och barns situation.

Områden som man ansåg borde förbättras var:

- helhetssynen måste präglade allt socialt arbete,
- kommunerna måste skapa rutiner för att uppmärksamma barnens behov,
- det måste finnas rutiner för dokumentation av barnens behov,
- kommunerna måste förbättra informationen om rätten att ansöka utöver norm.

Länsstyrelsen Västra Götaland har också gjort en granskning med syfte att ta reda på om kommunerna i sitt arbete beaktar barnperspektivet vid avhysningar (rapport 2002:25). Samtliga socialnämnder, stadsdelsnämnder och kommunaldelsnämnder fick besvara frågor rörande riktlinjer och rutiner vid avhysningsärenden. Nästan alla nämnderna besvarade frågorna. Länsstyrelsen konstaterade i rapporten att det finns generella riktlinjer som avser avhysningsärenden hos ungefär hälften av länets socialnämnder och rutiner hos nästan 80 % av nämnderna. Enligt rapporten är de flesta riktlinjer allmänt hållna.

De rutiner som tillämpas vid avhysning är att när det kommer ett meddelande till nämnden om avhysning från kronofogdemyndigheten skickas ett informationsbrev till den berörde. I brevet informeras om möjligheten att ta kontakt med socialtjänsten och om möjlighet att söka bistånd. Av flera svar framgår att flera nämnder kontrollerar i befolkningsregistret för att se om det rör sig om en barnfamilj. När avhysningen av en barnfamilj verkställs brukar företrädare för socialtjänsten vara med.

Länsstyrelsen konstaterar att få av nämnderna har utfärdat riktlinjer avseende avhysningsärenden. Länsstyrelsen rekommenderar att riktlinjer fastställs där bl.a. barnperspektivet lyfts fram med tanke på de allvarliga konsekvenser en avhysning medför för den enskilde. Vidare anser Länsstyrelsen att det i varje kommun bör finnas någon/några handläggare som har till uppgift att bevaka

hyresskulder respektive avhysningsärenden. Man menar också att i alla ärenden där det finns barn bör nämnderna överväga att använda en checklista. Länsstyrelsen finner det anmärkningsvärt att nämnderna, trots vetskap om barnens situation, inte medverkat till trygga boenden för barnen. Detta oavsett hur hyresskulden har uppstått. Enligt Länsstyrelsens uppfattning kan inte boenden hos kamrater till föräldern anses vara skälig levnadsnivå för barn.

I Länsstyrelsen i Skåne läns Årsrapport 2001 Socialtjänsten i Skåne län finns en sammanfattande redovisning och bedömning av utvecklingen inom socialtjänsten i Skåne län. Länets storlek med 33 kommuner innehåller stora variationer när det gäller befolkningsstorlek och struktur. I rapporten nämns bl.a. att alltför snäva riktlinjer ligger till grund vid prövning av enskildas ansökan om ekonomiskt bistånd. Generellt har framkommit svårigheter med samordning mellan ekonomi- och behandlingsenhet inom samma förvaltning vilket medför brister i helhetssynen. Fortfarande är barnperspektivet inte tillgodosett vid hanteringen av ärenden om ekonomiskt bistånd. Man skriver att det är anmärkningsvärt att det finns mycket skiftande riktlinjer hos kommunerna för bedömning av minderårigas ferieinkomster vid socialbidragsprövning. I åtta kommuner tas ingen hänsyn alls till den unges ferieinkomst medan andra kommuner räknar in den unges inkomst (helt eller delvis) som en del av hushållets samlade inkomster vid bedömning av rätten till ekonomiskt bistånd.

Hösten 2003 har Länsstyrelsen i Stockholms län undersökt hur det ekonomiska biståndet utöver det rena försörjningsstödet hanteras av socialtjänsten. Granskningen har fokuserats på personer som har haft socialbidrag under lång tid och resultatet visar att socialtjänsten är restriktiv. Det är ovanligt att långvariga socialbidragstagare ansöker om extra bidrag utöver det ordinarie bidraget. Det extra biståndet går i huvudsak till läkar- och medicinkostnader, tandvård och glasögon. Granskningen visar också att socialtjänsten inte uppmärksammar och utreder om behov av extra ekonomiskt stöd finns och det gäller även barnfamiljer. I rapporten konstateras att kommunernas riktlinjer för ekonomiskt bistånd på olika sätt betonar att hänsyn skall tas till barns bästa vid utbetalning av ekonomiskt bistånd. Detta har inte fått genomslag i de granskade akterna. Man skriver vidare att CUS, Centrum för utvärdering av socialt arbete (numera IMS, Institutet för utveckling av socialt arbete) nyligen i en stor undersökning konstaterat att handläggarna i ekonomiska biståndsärenden inte vet hur barnperspektivet ska hanteras, samtidigt som en klar majoritet av

klienterna uppger att de upplever att deras svaga ekonomi påverkar barnen.

10.2.3 Tillsyn för år 2003

Bilden av hur man inom socialtjänsten beaktar barnperspektivet som framkommit ovan är ganska dystert. I det perspektivet ger den nya i inledningen nämnda rapporten där Socialstyrelsen sammanställt resultat av tillsynen för år 2003 lite mer hopp om att en förändring är på gång. Detta trots att integrering av barnperspektivet har kommit olika långt i olika kommuner. Det finns också fortfarande exempel på att det saknas barnperspektiv till och med i sådana utredningar där besluten har påtagliga konsekvenser för barnets livssituation (t.ex. beslut om vräkning eller att stänga av elektriciteten för en barnfamilj). Å andra sidan bedömer de intervjuade länsstyrelserna att barnperspektivet börjar få en mer framträdande roll i barnutredningar. När det gäller barnperspektivet har man funnit att det är vanligast att barnets bästa granskas inom just barn- och familjeområdet. Vidare vittnar länsstyrelserna om att allt fler kommuner utvecklar skriftliga riktlinjer för att bättre beakta barnperspektivet vid handläggning av ekonomiskt bistånd. Som den undersökning, som refereras nedan i avsnittet 10.4, visar är det ett stort arbete som återstår innan barnperspektivet får fullt genomslag i handläggningen av ekonomiskt bistånd.

10.3 Metoder som tillämpas för att stödja barn i ekonomiskt utsatta familjer

Nedan presenteras ett antal olika projekt som arbetsgruppen fått kännedom om. Insatserna kan ske i kommunal regi, genom ideella organisationer eller i samverkan mellan de båda. Dessa är inte tänkta att vara heltäckande, inte heller är de på något sätt representativa eller utvärderade av arbetsgruppen. Samtidigt tycker vi att detta bidrag får ses i ljuset av alla de initiativ och insatser som dagligen görs i kommunal regi, genom ideella organisationer eller i samverkan mellan de båda för att förbättra situationen för barn som lever i en ekonomisk utsatt situation. Arbetsgruppen har inte analyserat om de kommuner som omnämns uppfyller krav på barnperspektivet när det gäller handläggning av ekonomiskt bistånd.

Allmänt

I *Uppsala kommun* beslutade barn- och ungdomsnämnden i september 2003 att kontoret för barn ungdom och arbetsmarknad (UAK) skulle utarbeta ett förslag till barn- och ungdomspolitiskt program för Uppsala kommun. Arbetet ska innehålla fyra delar:

- barns och ungdomars levnadsförhållanden på nationell nivå,
- barns och ungdomars levnadsförhållanden i Uppsala,
- inventering av insatser i Uppsala och
- mål, inriktning och åtgärder i Uppsala.

Syftet är att få en samlad bild av hur barn och ungdomar har det i Uppsala kommun. Målgruppen är barn och ungdomar i åldern 0-20 år med särskilda behov och där samhället har ett uttalat ansvar för att uppmärksamma, stödja, förebygga och åtgärda.

Sundsvalls kommun har i mars 2003 antagit mål och riktlinjer vid handläggningen av ekonomiskt bistånd. För att stärka barnperspektivet har Socialnämnden bestämt att när det gäller barnfamiljer:

- skall barnens situation uppmärksammas i samtalen med föräldrarna,
- hänsyn skall tas till barns behov av att få finnas kvar i sin invanda och trygga miljö,
- barnen skall ges förutsättningar att leva som andra och ha en skälig levnadsnivå,
- kontakten med båda föräldrarna underlättas även om dessa har separerat,
- även barns behov av andra biståndsinsatser utöver försörjningsstödet uppmärksammas,
- barns stödbehov uppmärksammas såväl i ett kortsiktigt som ett långsiktigt perspektiv,
- barn särskilt uppmärksammas och stöds i familjer där föräldrarna visar svag omsorgsförmåga, har dåligt nätverksstöd och låga inkomster,
- dokumentationen över barns ekonomiska situation förbättras samt kunskaperna om barns behov förbättras för handläggarna av ekonomiskt bistånd.

Kista stadsdelsnämnd uppger sig ha utvecklat barnperspektivet i sin verksamhetsplanering. Sedan den 1 januari 2003 finns socialtjänstens samtliga barn- och ungdomsverksamheter samt vuxenverksamheter samlade inom avdelningen för Individ och Familj i enheterna Barn och Ungdom, Ekonomiskt bistånd samt Vuxen. Syftet med sammanslagningen är att än mer fokusera familje-

perspektivet och öka förutsättningarna för en helhetssyn kring den enskilde eller familjens situation. Under 2004 kommer arbetet inom den ordinarie verksamheten att inriktas mot tre målgrupper: barnfamiljer, unga vuxna och personer som uppstår försörjningsstöd på grund av sjukskrivningar. Vid all handläggning och beslut som rör barnfamiljer ska barnperspektivet beaktas i syfte att uppmärksamma barnens situation i bidragsberoende familjer och underlätta barnens integration i samhället.

Rutiner för hur barnets bästa kan beaktas vid handläggning och beslut av försörjningsstöd inom enheten har framtagits under 2003. Ett skriftligt dokument delas ut till all personal och vid nyanställningar. Barnperspektivet ska i så stor utsträckning som möjligt tas med i all dokumentation. Vid framtagandet av mallen för grundutredningar ska barnperspektivet lyftas fram. Ett närmare samarbete med enheten för barn och ungdom kan utvecklas med hjälp av gemensamma möten i individärenden och på övergripande nivå. Diskussionen om barnperspektivet och rutinerna kring det kommer att hållas levande inom enheten och medarbetarna erbjuds möjlighet att inom budgeterade ramar delta i föreläsningar, seminarier och utbildningar som handlar om barnperspektivet.

Uppföljningen av huruvida rutiner följs görs under ärendedragningar, extern handledning, planerings- och metoddagar. Rutiner bör utvärderas och vid behov uppdateras i slutet av år 2004. Dokumentationen av hur barnperspektivet har beaktats i journalföring och beslutsformuleringar i enskilda ärenden följs upp genom intern kontroll. Mallen för grundutredningar bör vara klar och i användning under våren 2004. Samarbetsmöten med barn och ungdom ska dokumenteras. Deltagande i seminarier, föreläsningar och utbildningar dokumenteras och redovisas i verksamhetsberättelsen. En grupp bestående av representanter från de olika arbetsgrupperna inom enheten har tillsammans med arbetsledning i uppdrag att följa upp att arbete med åtagandet fortskrider enligt planering och att diskussionen om åtagandet hålls levande inom enheten.

Föräldrarna - Socialtjänstens arbete med arbetslösa eller personer med otillräckliga inkomster

I *Botkyrka kommun* har man antagit en handlingsplan som avser lokal samverkan om människor utan arbete och/eller i behov av rehabilitering. Detta har man gjort eftersom människor som är eller kommer att bli utan arbete under lång tid har sammansatta behov

av rehabilitering till hälsa och arbete och många gånger är aktuella för myndigheters uppdrag, synsätt och insatser samtidigt. Botkyrka kommun, försäkringskassan i Botkyrka, Sydvästra sjukvårds och produktionsområdena, arbetsförmedlingarna i Tumba och Hallunda, samt arbetsförmedlingen rehab Tullinge har gjort en gemensam överenskommelse om att samverka kring insatser på utvecklingsområdet. Det övergripande syftet är att samverkan ska leda till självförsörjning för fler individer och bättre folkhälsa i kommunen.

Barn till psykiskt sjuka föräldrar

Eskilstuna kommun har i samverkan med Nätverket och Landstinget Sörmland gjort ett kunskapsprojekt som heter Från osynlig till synlig avseende barn till psykiskt sjuka föräldrar. Rapportens fokus är samverkan runt barn. Syftet var att barnen skulle bli synliga och kunna få rätt stöd och hjälp. Projektet ska vidare förhindra problem som annars kan uppkomma.

Fritidsaktiviteter

Stiftelsen KFUM Söder Fryshuset, Stockholm har en verksamhet som man kallar Ensamma mammor. Bakgrunden är att det i Stockholms län idag finns cirka 40 000 ensamstående föräldrar med barn och att av dessa är 90 % mammor. I Fryshusets beskrivning av verksamheten visas att många klarar sig tack vare avlastning från släkt och vänner. Men det finns också många som får "dra hela lasset själva". Man arrangerar varje sommar ett sommarläger för ett 30-tal mammor och barn där familjerna kommer från skiftande miljöer och olika slags bakgrund. En del har invandrarbakgrund och har haft svårigheter att komma in i det svenska samhället och ta del av sina rättigheter. På sommarlägret får mammorna vila upp sig, ha kul och umgås. Personalen på lägret är uteslutande män som tar sig an barnen och står för markservicen, då man anser att det är viktigt för såväl mammor som barn att få positiva manliga förebilder.

Drömmarnas Hus i Rosengård, Malmö har under sex år bedrivit olika former av kulturverksamhet för barn och ungdomar i Rosengård. Man har byggt upp ett brett kontaktnät mellan skolor, barn och många vuxna. Man har byggt upp ett hus för barns och

ungdomars kultur. I området lever många ekonomisk utsatta barn. Föreningen ser att möjligheterna för barn och ungdomar från olika delar av Malmö att mötas är otillräckliga. Föreningen samarbetar med Malmö kommun och Rosengårds stadsdel i syfte att skapa en mötesplats där ungdomar från samtliga Malmös stadsdelar möts, oavsett bakgrund eller nationalitet. Genom Drömmarnas Hus som ligger i Rosengård kan kraftfulla och positiva möten via kultur och skapande leda till förändrad syn på varandra och också ändra bilden av Rosengård. Metoden är att barnen och ungdomarna introduceras till aktiviteter via skolan – på dagtid. Eftersom barnen på detta sätt blir välbekanta med Drömmarnas hus är det lättare att använda möjligheten till aktiviteter även på fritiden. Det kommer att finnas verkstäder i bild och form, musik/rytmik, drama, dans m.m. Verkstäderna är viktiga eftersom man inte konsumerar utan är aktiv och skapar. Alla aktiviteter för barn och ungdomar ska vara gratis.

10.4 Arbete för att utveckla metoder för att förebygga hemlöshet

Under åren 2002–2004 har Socialstyrelsen regeringens uppdrag (beslut S2002/812/ST) att leda ett utvecklingsarbete för att utveckla metoder som motverkar hemlöshet. För detta arbete har Socialstyrelsen bl.a. fått 30 miljoner kronor som efter ansökan ska fördelas till kommuner, landsting eller andra organisationer i samverkan.

Inom ramen för detta arbete pågår sex projekt som är helt eller delvis inriktade på barnfamiljer. Ett av dessa är projektet Bra boende i Bergsjö i Göteborg som syftar till att erbjuda hjälp med att planera en boendekarriär med mål om ett bättre boende.

Projektet Mosippan i Malmö, SDF Rosengård är inriktat på ca 20 barnfamiljer. Antalet vuxna i projektet kommer att uppgå till ca 40 personer med tillsammans ca 60 barn. Familjerna har varit beroende av socialtjänstens insatser under en längre period. En övervägande del har även lång tid av hotellboende bakom sig. Rosengårds och Södra Innerstadens individ- och familjeomsorg skall i samverkan bilda ett stödteam kring familjerna.

Projektet Hållbart boende i Helsingborg har som mål att utveckla metoder för ett hållbart boende, med innebörden att uppföljningsarbetet intensifieras, att minska uppsägningarna i de bostadssociala lägenheterna samt att minska uppsägningarna av hyreskontrakt med 10 procent. Målgruppen är de som redan "ram-

lat" ur bostadssystemet och som numera är aktuella i det bostads-sociala programmet i kommunen men som riskerar att vräkas ur detta. I projektet ingår även en så kallad "bostadsskola".

Samtliga projekt kommer att utvärderas grundligt för att metodutvecklingens resultat skall kunna spridas till alla kommuner i landet.

10.5 Socialtjänstens arbete i ekonomiska biståndsärenden – barnperspektivet

Annika Puide

Vid IMS på Socialstyrelsen pågår sedan ett par år en studie i syfte att undersöka förekommande arbetssätt som används i socialbidragsärenden. Huvudsakligen är studien inriktad på långvariga biståndsärenden. Studien pågår i fyra olika kommuner av skiftande storlek, geografisk belägenhet, näringsstruktur och arbetsmarknad. En första basundersökning genomfördes under 2002 och en första uppföljning under 2003. Än så länge finns enbart data från basundersökningen. Urvalet ärenden är 568. Bortfallet endast 10 procent. I basundersökningen intervjuades såväl klienter som handläggare. I uppföljningen intervjuades handläggarna återigen. Dessutom gjordes en genomgång av det arbete som dokumenterats i journalerna under det gångna året i de utvalda ärendena.

Av de 568 intervjuade klienterna i basundersökningen hade 214 barn under 18 år. Till dessa ställdes ett litet antal frågor som bedömdes vara av intresse ur ett barnperspektiv. Exempel på frågor:

- Pratade socialsekreteraren och du idag om hur barnen har det när ni gick igenom din ekonomi för att bestämma om du är berättigad till socialbidrag?
- Tycker du att din svaga ekonomi påverkar barnen på något speciellt sätt?
- Har du någon gång under de senaste 12 månaderna sökt extra bistånd till utrustning eller fritidssysselsättning till barnet(n), t.ex. cykel eller kolonivistelse?

10.5.1 Pratade vid dagens besök om hur barnen har det

Tabell över klienternas svar i procent

	Kommun A	Kommun B	Kommun C	Kommun D	Samtliga
Nej, vi talade inte om barnen	58	52	60	47	54
Ja, men bara för att kunna beräkna normen	11	13	11	6	10
Ja, vi talade om barnens situation	31	35	29	47	36
Antal svarande	67	40	35	49	191

I hälften av alla samtal berördes inte barnens situation alls. Men det finns skillnader mellan de olika kommunerna. I kommun C har barnens situation berörts något mer sällan än i övriga kommuner. I kommun D har barnens situation däremot berörts i något större utsträckning än i övriga. Det kan sammanhånga med socialtjänstens särskilda organisationer i dessa kommuner. I kommun C sker handläggningen av ekonomiskt bistånd i stor utsträckning rent administrativt och är mycket inriktad mot arbetsmarknaden. Ekonomiskt bistånd ligger under annan nämnd än socialnämnden. Personer med andra problem än rent ekonomiska remitteras huvudsakligen till socialförvaltningen. Handläggarna av ekonomiskt bistånd saknar socionomutbildning. Det är enbart handläggare av ekonomiskt bistånd som har intervjuats, vilket kan vara en förklaring till att samtal om barnens situation inte varit vanliga. I kommun D förekommer också en uppdelning, men den finns inom enheten. I ärenden som innehåller andra problem förutom de rent ekonomiska finns två handläggare engagerade. Den ena handlägger ekonomiskt bistånd och är ofta ekonomiassistent utan socionomutbildning, medan den andra är socionom och inriktad på behandling. Intervjuerna skedde med den handläggare som för dagen skulle ta emot klienten. Förmodligen har socionomerna ofta talat om familjens hela situation, vilket avspeglar sig i svaren. Kommunerna A och B har en mer traditionell organisation i det att handläggarna har socionomutbildning eller motsvarande och arbetar både med ekonomiskt bistånd, men sysslar också med andra mer eller mindre relaterade problem.

10.5.2 Den svaga ekonomin påverkar barnen

Tabell över klienternas svar i procent

	Kommun A	Kommun B	Kommun C	Kommun D	Samtliga
Nej	24	42	36	31	32
Ja	76	58	64	69	68
Antal svarande	63	40	58	49	210

Var tredje klient anser inte att den svaga ekonomin påverkar barnen på något speciellt sätt. Det kan röra sig om familjer som har ett tillfälligt behov av bistånd. En förälder som fått bistånd till spädbarnsutrustning till sitt lilla barn har ännu inte känt av kraven på olika kostnadskrävande aktiviteter för barnet. De som svarat att den svaga ekonomin påverkar barnen har fått en följdfråga om hur påverkan sker.

10.5.3 Hur den svaga ekonomin påverkar barnen

Tabell över klienternas svar i procent

Inskränkningar av materiellt slag (mat, kläder mm)	48
Inskränkningar av aktiviteter (skolresor, fritidsintressen mm)	27
Ekonomi räcker knappt till det basala	12
Psykisk påverkan (bråk, ilska, nedstämda föräldrar)	8
Annat	5
Summa	100
Antal angivna sätt*	191

*142 föräldrar har givit 191 olika svar. Dessa 191 utgör 100 procent i sammanställningen ovan. Svaren avser samtliga kommuner.

Man får främst inskränka inköpen av materiella saker till familjen. Maten får bli av enklare slag och man har inte råd att kosta på sig något extra. Sex av tio svar finns i kategorierna ”Inskränkningar av materiellt slag” och ”Ekonomi räcker knappt till det basala”. Den svaga ekonomin gör också att det blir svårt att ge barnen pengar till fritidsintressen eller aktiviteter som kostar pengar.

10.5.4 Klienter som någon gång sökt extra bistånd till barnen

Majoriteten (89 procent) av de klienter som hade barn under 18 år hade fått försörjningsstöd tidigare. Men bara 35 klienter (18 procent) hade sökt extra bistånd till barnen någon gång. En fjärdedel har sökt till spädbarnsutrustning, vilket egentligen inte kräver något särskilt initiativ från klientens sida. Handläggaren informerar rutinmässigt sina gravida klienter om rätten till spädbarnsutrustning. Ytterligare en fjärdedel har sökt till andra materiella ting, ofta kläder. Resten av ansökningarna fördelar sig lika mellan bistånd till semesterresor, kollo och fritidsaktiviteter för barnen.

Frågan om klienterna någon gång sökt extra bistånd till barnen möttes ofta av förvåning och en del undrade om man verkligen kunde söka extra till barnen. Kunskapen om att socialbidragsnormen också tar hänsyn till hushållets storlek och barnens ålder är rätt spridd, vilket troligen bidrar till att man inte tror sig ha möjlighet att få något extra till barnen eller att ens ha rätt att söka extra bistånd till barnen.

Sammanfattningsvis kan sägas att barnens situation sällan blev föremål för någon diskussion vid mötet mellan klienter och handläggare av ekonomiskt bistånd under basundersökningen år 2002.

Referenser:

Social tillsyn 2003, Resultat av länsstyrelsernas tillsyn, Socialstyrelsen, Länsstyrelserna 2004-07-19

Barnperspektiv vid handläggning av ekonomiskt bistånd, Socialstyrelsen, Länsstyrelserna 2003

Länsstyrelsen i Stockholms län, rapport 2001:09

Länsstyrelsen i Stockholms län, rapport 2001:13

Barnperspektivet i långvariga socialbidragsärenden, länsstyrelsernas granskning i sex kommuner, Länsstyrelsen i Västra Götaland, rapport 2001:29

Barnperspektivet i avhysningsärenden, Länsstyrelsen i Västra Götaland, rapport 2002:25

Årsrapport 2001 Socialtjänsten i Skåne län, rapport 2002:6

Länsstyrelsen i Stockholms län, publicerad i elektronisk form 17 mars 2004, www.ab.lst.se/publikationer

Uppsala kommun, kontoret för barn, ungdom och arbetsmarknad, dnr. BUN-2003-0782.02

Sundsvalls kommun, mål och riktlinjer för ekonomiskt bistånd, socialtjänstens kansli mars 2003

Kista stadsdels verksamhetsplanering 2004-07-19

Samverkan i Botkyrka, strategidokument, 2003-04-10

Från osynlig till synlig, avseende barn till psykiskt sjuka föräldrar, ett kunskapsprojekt i samverkan, Eskilstuna kommun, nätverket och landstinget Sörmland

www.fryshuset.se

Arvsfondsdelegationen, Årsbok och projektkatalog 2003

11 Ideella organisationers roll

11.1 Inledning

Insatser från frivilligorganisationer och enskilda spelar en viktig roll för delar av socialtjänsten och för människors välfärd i allmänhet. Det framhåller Socialstyrelsen i *Socialtjänsten i Sverige – En översikt 2003*. Det finns beräkningar som visar att det finns runt en halv miljon människor i Sverige som får hjälp och stöd genom frivilligorganisationerna åtminstone någon gång under året.

Man har definierat frivilligorganisationernas verksamhet som allt arbete, alla aktiviteter och alla insatser som sker inom en frivillig organisation eller med en sådan organisation som huvudman.

För att lyfta fram några av de organisationer som arbetar med frågor om barn som lever i ekonomisk utsatthet och få ta del av deras erfarenheter och kunskaper har utredningen bett några av organisationerna att berätta om sin verksamhet.

Organisationerna har fått följande frågor att besvara:

1. En beskrivning av organisationen och dess verksamhet.
2. Vad gör organisationerna för att stödja ekonomiskt utsatta barn? Beskriv insatser och aktiviteter.
3. Organisationens egen bild av hur många barn som lever i ekonomisk utsatthet och hur detta förändrats från 1990-talet fram till idag.
4. Vilka studier finns? Har organisationen data eller statistik?

Svar har inkommit från nio organisationer, Majblomman, Stockholms stadsmission, Rädda Barnen, Kriminellas revansch i samhället KRIS, Barnens rätt i samhället BRIS, Riksbryggan, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar RBU, Riksorganisationen Sveriges Makalösa Föräldrar och Riksförbundet för social och mental hälsa RSMH

Majblomman

Lena Holm, Generalsekreterare Majblommans Riksförbund

Majblommans syn på barnfattigdom

I linje med FN:s konvention om barnets rättigheter ser Majblomman barn som individer och inte som grupper. Vår syn på barnet som individ har en lång tradition som formulerades av vår grundare Beda Hallberg: "En humanistisk vidsynthet med förståelse för mänskligt liv i alla dess former, med klar blick för individers egenart och vaket intresse för skilda kulturer".

Det leder till att vi betraktar barnfattigdom utifrån varje enskilt barn och vad de behöver för att vara med i gemenskapen i skolan, på fritiden och i familjen. Enligt Townsend (1979) kan fattigdom förstås som en påtvingad avvikelse från den allmänna livsstilen. Det centrala begreppet här är deprivation. Det innebär att man är utestängd från konventioner, konsumtion och sociala aktiviteter. Det kan vara resultatet av såväl långvarig ekonomisk utsatthet som tillfälliga eller ojämna inkomster.

Barnets behov är således beroende av var barnet bor och Majblomman som finns nära barnen på varje ort i Sverige ser dessa barn. Det är barn som inte kan delta i gemenskapen med sina kamrater på fritiden eller i skolan. Vi ser dem när de kommer till skolan mitt i vintern i sommarskor. Eller när barn inte hänger med i skolan för att glasögonen har gått sönder eller det saknas andra hjälpmedel. Eller när barn inte kan följa med på skolutflykter. Eller när de inte har möjlighet att göra något på sommarlovet utan lämnas ensamma när föräldrar arbetar och kamraterna är bortresta.

Majblomman ger bidrag till barn på två sätt; genom inkomna ansökningar och genom personliga kontakter med t. ex. skolsköterska, lärare, BVC eller andra personer. Vi såg en kraftig ökning av ansökningsbrev redan 1997. Brevet beskrev fattigdom och man sökte bidrag för att klara det allra nödvändigaste.

"Hej! Jag skulle vilja ansöka om bidrag från majblomman angående dyrt skolmaterial till min son för matematik A-D kurs. Skolan informerade om att eleverna måste erskaffa en miniräknare eller s.k. grafräknare själva och betala kostnaden som är på 1599 sek och som ensam-

stående med endast sjukpension har jag ej möjlighet att betala detta så snabbt som det behövs.”

”Jag har inte råd att låta mina barn följa med på skolutflykter, dom får vara hemma. Min dotter säger att hon är sjuk för hon skäms för att säga som det är.”

”Jag försöker att få pengarna att räcka till men det är svårt, särskilt då man bor i ett område där bl.a. skola inte väntar sig att det finns föräldrar som har svårt att få pengarna att räcka till klasskassa, utflykter. Har man som jag två barn som ska göra detta samtidigt så blir det väldigt knapert den månaden. Ibland känner jag mig alldeles förtvivalad över att inte kunna ge dem något de önskar sig, som en ny jacka eller Harry Potter-kort eller vad som helst.”

Fattigdom – ett tabubelagt ord i Sverige

När vi såg denna fattigdom i Sverige 1997 informerade vi beslutsfattare och journalister men informationen bemöttes med avståndstagande och man menade att ingen i Sverige ska behöva vara fattig och man hänvisade till föräldrars felprioriteringar .

Idag, sju år senare, har antalet ansökningar tredubblats och i övervägande delen av breven skriver familjer att de inte får pengarna att räcka till det nödvändigaste. De barn som var 7 år då är 14 år nu och många saknar framtidstro, har sämre hälsa, upplever att tempot i skolan är för högt. Vi ser tydligt att det inte är fråga om föräldrars felprioriteringar. Vi ser att det ofta handlar om ensamstående föräldrar, främst mammor, som försakar det mesta för egen del och sliter hårt för att få ekonomin att gå ihop.

Hur stort är problemet?

Man kan gradera och beräkna fattigdom på olika sätt och det är viktigt att ta fram relevant statistik som underlag till politiska beslut. Det är samtidigt viktigt att vara uppmärksam på att se fattigdomen utifrån barnets perspektiv – utifrån barnets påtvingade avvikelse från den allmänna livsstilen där barnet lever.

Till Majblomman kommer det cirka 100 000 ansökningar varje år. Ansökningarna kommer till våra 850 Majblommekommittéer runt om i hela landet. De frivilliga som arbetar med oss är människor som till vardags arbetar med barn inom barnomsorg, skola, skolhälsovård, socialtjänsten, mm. Vuxna som har möjlighet att se varje enskilt barn.

Professor Tapio Salonen vid Lunds och Växjö universitet redovisar i sin rapport Barnfattigdom i Sverige att drygt 260 000 barn lever i en ekonomiskt utsatt familj. Vi konstaterar att beräkningarna stämmer väl med det vi ser.

Allmän medvetenhet om barnfattigdom i Sverige

Då vi konstaterat att barnfattigdom i Sverige är ett tabubelagt ämne har Majblomman tagit fasta på att vi måste göra detta ämne möjligt att prata om. Det krävs inte bara politiska förändringar, reformer och resurser, även organisationer och journalister har en viktig roll i kommunikationen för att skapa en medvetenhet hos alla människor i Sverige – särskilt hos dem som arbetar med barn och har att fatta beslut som påverkar barn.

Majblomman tar varje år fram ett studiematerial till alla mellanstadieskolor i Sverige. De senaste två åren har vi fokuserat på barnfattigdom och vad det innebär för barnen i skolan och på fritiden. Vårt mål är att ge lärare ett enkelt material för att kunna diskutera med elever och föräldrar. Vi håller på att göra detta tabubelagda ämne pratbart. Först då kan vi finna de goda lösningarna.

”Det pratas så sällan om de här sakerna och det utanförskap barnen hamnar i. Häromkvällen var det skolshow. Bussen dit kostade, sedan var det inträde och fika till självkostnadspris. Inte ens föräldramötena är en fredad zon. Här fikas det också till självkostnadspris. Det har hänt flera gånger att jag stannat hemma från föräldramöte för jag har inte råd. Jag orkar inte sitta där och förklara.”

”Jag skulle önska att fröken kunde ta en lektion och prata om att det finns barn som inte har råd. Då skulle det kännas bättre för jag tror att fler än jag har ont om pengar och då skulle det kännas bättre.”

Vilka vänder sig Majblomman till?

Merparten, 75 %, är ensamstående mammor med ett eller flera barn. 29 % är utlandsfödda. Försörjningen utgörs av förtidspension 40 %, arbete 20 %, socialbidrag 21 %, studiemedel 7 %.

En del som får *socialbidrag* känner inte till att de har möjlighet att söka för stöd utöver normen för barnen. I kontakten med socialtjänsten uttrycker en del att de inte vill berätta att barnen saknar mycket. De upplever en oförstående attityd som ger skam- och skuld känslor. (På vissa håll har socialtjänsten minskat socialbidraget när de får kännedom om att familjen fått bidrag från Majblomman.)

Andra kvinnor arbetar i *låglöneyrken*, har en *deltidstjänst* eller *timanställning* och inkomsten är i nivå med socialbidragsnormen. De saknar även ett socialt nätverk eller stöd från mor- och farföräldrar. En annan grupp är de kvinnor som *vill klara sig själva* och inte vill att någon ska veta hur illa det är ställt. De skäms över att inte klara av att försörja sina barn och gör allt för att det inte ska märkas utåt.

Det finns föräldrar som beslutat sig för att förbättra sin situation och *har börjat studera för att få ett bättre jobb*. Det är svårt att försörja en familj på studiemedel, med anledning av att studiemedel inte utbetalas under sommarmånaderna. Under sommaren förväntas studenter arbeta men det är svårt när det sociala nätverket med skola, barnomsorg, mm, är starkt decimerat och barnen har sommarlov.

Ytterligare en grupp är föräldrar som är *långtidssjukskrivna* eller *sjukpensionärer*. Många uppger att även barnen har någon form av sjukdom eller funktionshinder. Detta är familjer som ofta uttrycker hopplöshet och uppgivenhet.

En viktig part i nätverket runt barnet – det lokala engagemanget

Till de flesta ansökningar finns intyg. Exempel på intyg är:

- Skolsköterskor som intygar att barnet behöver psykologhjälp men att skolans pengar är slut.
- Socialsekreterare som intygar att barnet behöver en dator för att klara skolarbetet.
- Handläggare på handikappförvaltningen som intygar att barnet behöver något hjälpmedel eller leksak för sin habilitering i hemmet.

Hej! Jag heter XX och arbetar som lärare på XX skolan. Jag är mentor åt en elev som har mycket grav skrivdyslexi. Han går i sjuan och kan inte läsa sina egna anteckningar eller ens anteckna. Vår skolpsykolog har uttryckt önskemål om att han skall slippa anteckna med pennan över huvud taget, men han har ett stort behov utav en bärbar dator. Han läser bra och är normalbegåvad, men allt han skall skriva med pennan är katastrofalt. Andra elever med liknande problem i kommunen har fått ut en dator på hemförsäkringen, men då denna killes föräldrar (som är skilda), ej har en tilläggsförsäkring för honom får han ingen. Föräldrarna har ej heller ekonomiska möjligheter att köpa en dator till honom. Jag har som mentor försökt ragga pengar till en bärbar dator då jag ser hur han lider varje dag.

Trots att vi försöker hjälpa honom så gott vi kan här på skolan kommer han ju i ett längre perspektiv måsta använda datorn för att klara sig. Därför vill jag spara många tårar från hans sida genom att söka pengar till hans hjälp.

Kan Ni hjälpa mig med den saken? Jag hoppas att detta kan vara räddningen för denna lilla pojke, som har hela livet framför sig.

Med hopp om stöd

Det finns ett stort engagemang, men också en frustration, hos personal som arbetar med barn. När resurserna i verksamheten inte räcker känner man sig otillräcklig. Ofta vänder man sig då till Majblomman. Många ur dessa personalgrupper finns i vår organisation. Majblomman finns på mer än 850 orter i Sverige och insamlingen sker genom att barn säljer majblommor för att hjälpa barn på sin egen ort. Därmed är det många som har en nära relation till Majblomman och ansökan om bidrag blir okomplicerad och ganska lätt att bedöma och bevilja. Majblomman finns naturligt i det lokala nätverket runt barn och ser barnets behov.

När pengarna inte räcker

Doktorand Anne Harju har genomfört en studie av de brev som kom till Majblomman 2002. Breven har analyserats utifrån olika synvinklar. Professor Tapio Salonen vid Lunds och Växjö universitet var handledare. En av hypoteserna var att de brev som kommer till Majblomman ger en tidig signal om förändringar i barns villkor.

Rapporten visar att när det gäller utbetalning av pengar till sökande familjer prioriterades funktionshinder och socialt utsatta situationer högst i samtliga undersökta lokalkommittéer. Däremot skiljer sig prioriteringarna mellan kommittéerna när det gäller kronisk sjukdom och ansträngd ekonomi. Kommittéerna i storstäder, förorter, större städer samt industri och landsbygdskommuner prioriterar ansträngd ekonomi medan kommittéerna i medelstora städer och övriga större och mindre kommuner prioriterar kronisk sjukdom. Vid en jämförelse med Majblommans enkätresultat år 2001 skiljer sig denna förstudies resultat när det gäller lokalkommittéernas prioriteringar. Denna förstudie indikerar att socialt utsatta situationer sedan år 2001 passerat kroniska sjukdomar i prioriteringsordning. I 55 % av ansökningarna uppges att ett eller flera barn har en sjukdom eller ett funktionshinder. 25 % av familjerna sökte bidrag till semester med familjen, 22 % sökte till nödvändiga saker (t.ex. glasögon och skor), 13 % avsåg utrustning för delaktighet (t. ex. cykel)

En enkätundersökning som genomfördes i mars 2004 visar att bidrag till olika skolaktiviteter har ökat markant. 37 % av bidragen går till skolaktiviteter och 320 kronor är snittbidraget. Vanliga bidragsnivåer är mellan 500 och 1 500 kr.

Majblommekommittéerna visar en följsamhet efter barns aktuella behov. Vi kan konstatera att ansökningsbrev är en tidig signal om förändringar i barns villkor och bör tillmätas stor betydelse.

Typiska behov enligt enkätundersökning mars 2004

37 % av beviljade anslag gick till skolaktiviteter Skolresor som finansierats genom att barnen samlat pengar under många år. I vissa fall blir det en liten extra kostnad för alla för att förverkliga resan och i andra fall är det någon elev som kommit ny till klassen och måste betala hela avgiften själv eftersom eleven inte varit med och sparat.

Skolutflykter där det behövs en matsäck som naturligtvis måste innehålla läckra saker, bussresa, inträde, sportutrustning t.ex. skridskor/skidor.

En rektor har kommenterat utflyktsavgifter så här: "Våra utflykter kostar inget, det är bara en matsäck och så cyklar vi dit vi ska. Det är viktigt med utflykter eftersom det stärker gemenskapen mellan barnen."

Cyklar är den vanligaste leksaken vi delar ut pengar till just nu. (utrustning för delaktighet).

Klassfester där det behövs inträde, kläder, mm.
Skolavslutning ställer krav på nya kläder, present till läraren, mm.

För att kunna hänga med i undervisningen behövs bidrag till mini-räknare, datorer till barn med inlärningsproblem, mm

Typiska behov enligt beviljningsperiod maj 2004

I denna omgång prioriterades ensamstående mammor som studerar, vilka utgör ca 20 % av beviljade ansökningar. (Studiestöd betalas inte ut under sommarmånaderna).

Semester med familjen utgjorde 61 % av beviljade bidrag, snittbidraget per barn var 1 083 kr

Oftast handlar det om att familjen vill hyra en stuga, åka till kultur- eller nöjesevenemang såsom Gröna Lund, Liseberg, Astrid Lindgrens värld.

Cyklar, kläder, skor och glasögon utgjorde 16 %, snittbidraget var 885 kr. Skolavslutning och sommaraktiviteter angavs som skäl.

Läger på egen hand utgjorde 12% till, snittbidraget var 3.

073 kr. Det är t.ex. ridläger, diabetesläger, scoutläger, Majblommans sommargård, mm.

Vilka är beslutfattarna och vilka åtgärder behövs?

Majblommans uppgift är inte att föreslå konkreta beslut om åtgärder, men vi kan se inom vilka områden de behövs. Det är upp till politiker och övriga beslutfattare att analysera situationen och presentera åtgärdsprogram. Vi menar att det finns beslutfattare på alla nivåer i samhället, som bidrar till att förbättra barns villkor. Regering och riksdag har att besluta om stora övergripande frågor, men hela vägen ned till rektor, lärare, fritidsledare finns beslutfattare. Vi anser att det är naturligt att åtgärder vidtas i skolan, kommunen och landstingen. Det kan handla om såväl offentlig verksamhet som insatser från organisationer och företag – inte minst som arbetsgivare. Barn är helt beroende av vuxna för sin trygghet och försörjning och har inte möjlighet att göra egna medvetna val och prioriteringar. Åtgärder behöver därför sättas in i flera sammanhang:

Direkt till föräldrarna så att de känner sig trygga och klarar av att försörja sig och sina barn och blir stärkta i föräldrollen. Det kan handla om såväl att höja minimilönen, skattelättnader, arbetsmarknadsåtgärder, utökad försörjningsstöd som bostadsplanering, föräldranätverk för stöd i föräldrarollen, mm.

Direkt till barnen i offentlig verksamhet så att barn slipper axla ett vuxenansvar för familjens ekonomiska- och sociala situation. Barn behöver få vara barn och kunna lägga tid och energi på skolarbete och på fritidsaktiviteter.

Det behövs fler vuxna i skola och barnomsorg som ger barn det stöd de behöver. Obligatoriska aktiviteter i barnomsorg och skolan ska vara avgiftsfria för att förhindra det utanförskap som uppstår när familjen inte har möjligheter att bekosta t. ex. matsäck och inträde när klassen ska åka på utflykt. Skollovsaktiviteter, särskilt på sommaren, behöver bli ett prioriterat område.

Direkt till barnen genom den frivilliga sektorn. Inom Majblommans verksamhet kan vi ge bidrag till enskilda barn som gör att barn kan dela gemenskap med sina kamrater. För att få pengar till olika skolaktiviteter kan skolan vara med i Majblommans årliga insamling. Två tredjedelar av landets alla skolor är med och säljer majblommor. Skolan får behålla 10 procent av det de samlar in. Förra året betalade vi ut drygt 4 miljoner kronor till skolor att använda för dessa syften.

Barns röster – ett nytt verksamhetsområde

Majblomman har i alla tider valt att se till varje enskilt barns bästa. Många som är engagerade i Majblommekommittéerna arbetar med barn till vardags, i sin profession eller på fritiden. På senare år har vi uppmärksammat att barnen inte kommer till tals själva i ansökningsarna om stöd. Vi ser också tydligt att regeringens politikområde barn och unga, inriktar sig på att låta ungdomar få ett verkligt inflytande över besluten i kommunal verksamhet. Majblomman är av den uppfattningen att även yngre barn och svagare barn är i stånd att uttrycka sina åsikter och behov. Majblomman kommer att

utveckla metoder och forum för att barn ska komma till tals genom Majblomman.

Stockholms stadsmission

Åsa Siviero, Mattias Corvini och Vivi Kylberg

- Vi ger föräldrarna stöd i att föra fram barnperspektivet i kontakten med socialtjänsten. Inte självklart att behov av socialbidrag till mat, hyra och el tillgodoses även där det är tydligt motiverat utifrån familjens situation.
- Vi ger ekonomiska bidrag till rekreation och barns aktiviteter. Mycket mindre vanligt att socialtjänsten hjälper med detta nu än för 10 år sen. Sedan 1998 har det blivit mycket kärvare. Ska otroligt mycket till innan man går in. Varierar dock mellan olika kommuner och olika stadsdelsnämnder. I Haninge och Botkyrka är det helt omöjligt få något extra till något behov. Skärholmen och Skarpnäck är också mycket restriktiva. På Norrmalm och Kungsholmen är det lättare. Ett exempel från Nacka:

Two barn, 10 och 16 år lever med sin pappa sedan några år, vårdnadstvist pågår. Mamman lämnade familjen, barnen vill inte träffa henne, hon vill ha umgängesrätten åter. Barnen är duktiga i skolan och aktiva på fritiden. Pojken går i specialklass, utifrån sitt intresse, som bara finns i stan, men får inte SL-kort av kommunen, också avslag på sportkläder. Flickan har fått nej på ansökan om fotbollskläder. Socialtjänsten har lång känedom om denna ekonomiskt och socialt utsatta familj, men tar inte hänsyn till barnens behov. Stadsmissionen har gått in med ekonomiska bidrag till barnens SL-kort och fritidsintressen.

- Vi försöker på Stadsmissionen se till hela livssituationen för familjen. Vi möter mycket ofta barn som har speciella behov. Vi informerar om t.ex. skolkuratorer och PBU och om Mötesplats Stadsmissionen (öppen mottagning för barn och ungdomar i kris). Föräldrar kan vara vilsna i sin föräldraroll. Vi lyfter upp barnets perspektiv. Vi ordnar föräldragrupper och föreläsningar. Vi erbjuder föräldrarna stödsamtal. I många familjer kan situationen vara kaotisk och barnens behov kommer i bakgrunden. I andra familjer prioriteras barnens behov först, också ekonomiskt, på bekostnad av hyra eller andra basutgifter. Föräldrar går långt över det möjligas gräns när det gäller skolresor, kläder och annat så att barnen ska få rimliga uppväxtvillkor. Vi hjälper till med ekonomisk planering och

- ekonomiska bidrag för att komma ikapp med t.ex hyran. Många föräldrar lever under ständig ekonomisk press som kan vara otroligt psykiskt och fysiskt tärande. De flesta familjer vi möter lever antingen på normgränsen (många har sjukpenning eller sjukbidrag) eller upp till 1 000 kronor över. Men de flesta har också skulder att avbetala och kommer då under norm. Dessa familjer har mycket svårt att komma in ”i systemet” och få tillfälligt ekonomiskt stöd till tandvård eller glasögon.
- Vi har sett flera vräkningar av barnfamiljer än tidigare år. Under jan-juli 2003 fick vi ett erbjudande om 6 tillfälliga lägenheter från en fastighetsägare på Birger Jarlsgatan. Inom en månad hade vi fyllt dessa med barnfamiljer. Alla dessa barnfamiljer var helt ställda. Och alla hade kontakt med socialtjänsten. En mamma bodde i en bil, barnen var tillfälligt hos vänner och bekanta. En kvinna på 23–24 år var gravid i 6:e månaden med tvillingar och hade också ett litet barn. Hon flyttade runt mellan kompisar och f.d. pojkvännens släktingar. Bollades mellan olika socialdistrikt. En mamma hade varit utomlands i flera år, socialt kapabel, ohälsa, hemkomstplanen rörande ett inneboende sprack och hon flyttade runt varje månad mellan olika bekanta. Nyskild, skör mamma med två barn, varav ett mådde dåligt.
  - En slående stor andel av barnen har något problem, med fysiska hälsan, med ”bokstavsdiagnos”, med utagerande beteende. Vi ser tydligt sambandet mellan fattigdom och ohälsa, både hos vuxna och hos barn. Många är i gråzonen innan vårdnadsbidrag. Många är skuldsatta och äter dåligt vilket också påverkar hälsan. Många av dem vi möter blir återbetalningsskyldiga för bostadsbidraget, troligen p.g.a. krångliga beräkningsgrunder. Underhållsbidraget är mycket lågt i förhållande till vad barn kostar, har många år legat på samma nivå.

Statistik

Antalet barnfamiljer 1998 – 2004 gäller totala antalet olika familjer. Flera familjer återkommer under ett eller några efterföljande år. Därför blir summan av de olika åren 5 815. Stationens Råd och Stödcenter startade 1 juni 1998, hade som mest personal 1999, var efter personalen successivt minskade, inte på grund av minskade behov hos familjerna utan för att Stadsmissionens ekonomi har varit kärv. Vi har en rad andra enheter som också vänder sig till

människor i mycket utsatta livssituationer. Under 2004 hade vi ordinarie verksamhet endast under januari och del av februari, därefter avvecklingsfas och stängning. Vi känner stark oro för barnfamiljernas situation men har i nuvarande ekonomiska läge inte möjlighet att fortsätta med Råd och Stödcentret.

Antal barnfamiljer

som stationens Råd och stödcenter haft kontakt med under sina verksamhetsår

Barnfamiljer 1998–2004	3784
Saknar utredning	84
Totalt	3700

Familjer och barn 1998 – 2004

som stationens Råd och stödcenter haft kontakt med under sina verksamhetsår

År	Antal familjer		Antal barn under 18 år	
	Totalt	Därav med barn	Totalt	Per familj
1998	730	424	777	1,8
1999	1112	706	1260	1,8
2000	1027	642	1123	1,7
2001	1001	594	1017	1,7
2002	956	582	957	1,6
2003	844	465	758	1,6
2004	145	73	122	1,7

Barnfamiljer som fått ekonomisk hjälp 1998 – 2004

År	Antal	Kronor
1998	360	782 020
1999	599	1 598 262
2000	463	1 123 781
2001	452	1 060 288
2002	454	1 059 257
2003	423	979 731
2004	66	159 700
Summa	2 817	6 763 039

Ändamål för ekonomisk hjälp¹. Summerat för åren 1998–2004

Ändamål	Belopp Kronor	Fördelning Procent	Ändamål Kronor	Belopp Procent	Fördelning
Aktiviteter	376 593	5,6	Medicin/vård	117 888	1,7
Gruppaktivitet	43 145	0,6	Möbler	324 985	4,8
Barnomsorg	75 326	1,1	Rekreation	946 225	14,0
Begravning	51 274	0,8	Resor	793 015	11,7
El, gas, vatten	217 896	3,2	Skulder	236 419	3,5
Folkhögskolan	47 795	0,7	Stimulansbidr	213 339	3,2
Glasögon	132 443	2,0	Tandvård	190 617	2,8
Husdjur	12 595	0,2	Telefon	622 967	9,2
Husgeråd	45 433	0,7	Terapi	14 630	0,2
Hyra	727 063	10,8	Uppehälle	200 963	3,0
Klädrekv	653 119	9,7	Utbildning	55 474	0,8
Matrekv	72 820	1,1	Annat belopp	591 015	8,7
.	.	.	Summa	6 763 039	100,0

¹ Med "Annat belopp" menas: söka bostad 2:hand, advokatkostnad, a-kassa, aktiviteter, avgift tingsrätt, barncyklar, barnomsorg, barnvagn, begravning, behandling, bilförsäkring, biocheckar, csn skuld, dagis, deklaration, diskmaskin, elräkning, första v-punkt, fackavgift, fam rådgivning, flyttkostnad, folkhögskolefond, fond sahlén, fotbollsskola, frakt, främlingspass, färdtjänst, färgpatroner, försäkring, h&m check, hemförs, hyra tv-avg., internet, julbidrag, klippning, kollo, kuratorskont alqpol, kurslitteratur, kvarskatt, logi resor utland, lås, läkarintyg, matkasse, pass och id, piano, porto, presentkort, rekreation, rekvisition möbler, reparation av bil, rättshjälp, simskola, sittvagn, skatteskuld, skolresa, skyddslås, sl remsa, slitage bostad, små smulor, stimulansbidrag, studielitteratur, studiematriel, studier, terminsavgift, tomtavgift, träningsutr, tv, filmklubb, tv-avgift, underhåll, utrustning/barn, vaccinering, vinterkläder, visum, översättning.

Rädda barnen

Rädda Barnen
Svenska sektionen
Kalle Elofsson

Rädda Barnens arbete mot barnfattigdomen i Sverige

1. En beskrivning av organisationen och dess verksamhet.

Rädda Barnen är en politiskt och religiöst obunden demokratisk folkrörelse. Vi har 82 000 medlemmar i drygt 280 lokalföreningar, och 23 ungdomsgrupper (med 300 aktiva ungdomar) är anslutna till vårt nybildade ungdomsförbund. Närmare 250 000 medlemmar, faddrar och givare stöder vårt arbete. Genom huvudkontoret i Stockholm, elva regionkontor runt om i Sverige och åtta utlandskontor bidrar vi med idéer, kompetens, erfarenhet och pengar till insatser för barn i Sverige och i världen. Rädda Barnen är en av de ledande medlemmarna inom International Save the Children Alliance som verkar i över 100 länder. De 29 medlemsorganisationerna bildar en slagkraftig rörelse för barn och barns rättigheter över hela världen.

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer – i Sverige och i världen. Vår värdegrund utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter och den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Värdegrunden bygger på övertygelsen att alla människor har lika värde, att barn har särskilda rättigheter och att alla människor har ett ansvar, men att stater har särskilda skyldigheter.

Rädda Barnens arbete inriktas i första hand på de barn som har det allra svårast. De viktigaste målen är att barn inte utsätts för diskriminering, exploatering, våld och andra övergrepp. Att barn kan göra sin röst hörd och har inflytande över sin situation. Och att barn får en trygg och hälsosam uppväxt och ett lärande som ger självtillit och kunskap.

Rädda Barnens insatser syftar till varaktiga förbättringar och vi verkar för att barnen själva ska vara delaktiga i beslut som rör dem. Goda kunskaper om barns rättigheter och förhållanden är en förutsättning för vårt arbete. Vi sprider våra kunskaper och erfarenheter vidare till dem som har inflytande över barns livsvillkor och vi väcker opinion och påverkar beslutsfattare – från kommuner till FN – att se till barnets bästa. Vi ger också direkt stöd till barn, i

synnerhet vid katastrofer. Våra insatser sker oftast i samarbete med internationella organ och lokala organisationer och bygger på människors egen vilja att påverka och förändra sina villkor. På det sättet åstadkommer vi långsiktiga förbättringar i barnens levnadsvillkor.

Vår vision är en värld där alla barns rättigheter är tillgodosedda. Därför arbetar vi för att innehållet i Barnkonventionen ska bli verklighet. Barnkonventionen ger barn egna rättigheter och betonar varje barns rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, att de skyddas mot utnyttjande och diskriminering samt att de får uttrycka sin mening och blir respekterade. Det är staternas ansvar att genomföra Barnkonventionen. Inget barn ska behöva vara beroende av välgörenhet eller av människors tillfälliga välvilja.

2. Vad gör org. för att stödja ek. utsatta barn?

Rädda Barnen bedömer att frågan om barns ekonomiska utsatthet till hög grad är en politisk fråga som kräver politiska lösningar. Det arbete kring barns ekonomiska utsatthet som utförs av Rädda Barnens riksförbund handlar därför framförallt om att ta fram faktaunderlag och bedriva påverkansarbete riktat mot beslutsfattare på olika nivåer.

Tillsammans med professor Tapio Salonen har Rädda Barnen givit ut tre studier om barnfattigdomen i Sverige. Tre kortrapporter i frågor som anknyter till barns ekonomiska utsatthet har också publicerats. Därutöver har Rädda Barnen tillsammans med journalisten och författarinnan tagit fram boken *Dåligt ställt, barns röster om ekonomisk utsatthet*. Boken bygger på intervjuer med barn i familjer som lever med knappa resurser. Under sommaren 2004 lanserar Rädda Barnen boken *Vad ska vi göra åt barnfattigdomen?* I boken presenterar åtta välkända debattörer från höger till vänster sina idéer om orsaker och lösningar till barnfattigdomen i Sverige.

På lokal nivå har flera av Rädda Barnens lokalföreningar engagerat sig i frågan om barnfattigdomen i Sverige. Lokalföreningar har runt om i Sverige arrangerat seminarier, utfrågningar, föreläsningar, mötesplatser för ungdomar och politiker, etc.

Rädda Barnen bedriver i mindre omfattning även direkt stödverksamhet genom Inga C Kempes fond. Fonden inrättades 1971 för att ge ekonomiska bidrag till barn eller grupper av barn som av olika skäl inte ges samma möjligheter till stimulans och utveckling som andra barn. Fonden används även av Rädda Barnens programverksamhet för att få ökad kunskap om situationen för barn i ekonomiskt utsatta hushåll. Med utgångspunkt från ansökningar ur

fonden har Rädda Barnen tagit fram rapporter som speglar samhällsförändringar under 1990-talet och även separat genomfört djupintervjuer med barn och deras familjer.

Under år 2003 inkom 1 244 ansökningar till fonden. Av dessa beviljades 622 bidrag till ett sammanlagt belopp av 1 134 025 kronor. Majoriteten av de sökande var ensamstående mödrar. Ungefär hälften av ansökningarna kom från någon av de tre storstäderna Göteborg, Malmö och Stockholm.

3. Organisationens egen bild av hur många barn som lever i ekonomisk utsatthet och hur detta har förändrats från 1990-talet fram till idag.

Rädda Barnen har, tillsammans med professor Tapio Salonen, fram till december 2003 publicerat tre studier kring barnfattigdomen i Sverige. Den första studien beskriver utvecklingen under 1990-talet, den andra studien behandlar integrationsproblematiken och den tredje fokuserar på segregationen mellan stadsdelar i landets tre storstäder.

Den senaste studien, som publicerades i december 2003 visar att den ekonomiska återhämtningen i Sverige som inleddes efter 1997 fortsätter. Andelen barn i familjer som växte upp i hushåll som uppbar socialbidrag eller levde med lång inkomststandard minskade från 15,3 till 13,6 procent mellan år 2000 och 2001. Under den positiva trend som inleddes under 1990-talets sista år kan vi se ett Sverige som glider isär. De stora skillnaderna mellan rika och fattiga kommuner består. Medan andelen barn i ekonomiskt utsatta hushåll har minskat för såväl barn med svensk som utländsk bakgrund, har den relativa skillnaden ökat. År 1997 löpte barn med utländsk bakgrund knappt tre gånger högre risk att växa upp i fattigdom jämfört med barn med svensk bakgrund. År 2001 hade den risken ökat till 4,2 gånger. Likaså har den relativa skillnaden mellan de rikaste och fattigaste barnfamiljernas ekonomiska standard ökat under de senaste tio åren.

Andelen barn i ekonomiskt utsatta hushåll i de tre storstäderna ligger jämfört med riket på en hög nivå. Medan andelen barn i ekonomiskt utsatta hushåll har minskat i riket mellan 1991 och 2001 har den ökat i Göteborg och Malmö. Även skillnaderna mellan stadsdelarna i Göteborg, Malmö och Stockholm är stora och har ökat dramatiskt de senaste tio åren. Under 1990-talets första år var andelen barn i ekonomiskt utsatta hushåll sju gånger större i den

stadsdel som hade högst andel jämfört med den som hade lägst andel. Tio år senare hade skillnaderna ökat till sjutton gånger .

4. Vilka studier finns? Har organisationen några data eller statistik?

Tillsammans med professor Tapio Salonen har Rädda Barnen givit ut tre studier samt därtill tillhörande populärversioner och översättningar om Barnfattigdomen i Sverige:

- Child Poverty in Sweden – Annual Report 2003. Engelsk översättning av rapporten “Barns ekonomiska utsatthet – årsrapport 2003” av Tapio Salonen.. Rapport december 2003. ISBN 91-7321-114-1.
- Barns ekonomiska utsatthet – årsrapport 2003. Salonen, Tapio. Bok december 2003. ISBN 91-7321-108-7
- Barnfattigdomen i Sverige – årsrapport 2003. Sammanfattning av Barns ekonomiska utsatthet – årsrapport 2003. Rapport december 2003. ISBN 91-7321-110-9
- Barnfattigdomen i Sverige – 2000. Sammanfattning av Barns ekonomiska utsatthet – 2000. Rapport september 2002. ISBN 91-7321-051-X.
- Barns ekonomiska utsatthet – 2000. Salonen, Tapio, Bok September, 2002.
- Barnfattigdomen i Sverige. Sammanfattning av Barns ekonomiska utsatthet under 1990-talet. Rapport mars, 2002. ISBN 91-7321-067-6.
- Barns ekonomiska utsatthet under 1990-talet. Bidrag till ett kommunalt barnindex. Bok mars, 2002. ISBN 91-7321-066-8

Därutöver har tre kortrapporter som anknyter till barns ekonomiska utsatthet publicerats:

- Sommarjobb och socialbidrag 2003. En kartläggning av kommunernas regler. Rapport juni, 2003. Art. Nr. 2973. Stockholm Rädda Barnen
- Musik om du är rik? En kartläggning av avgifterna till kommunala musikskolan. Rapport januari 2003. Art. Nr: 2906. Stockholm Rädda Barnen
- Sommarjobb och socialbidrag. En kartläggning av kommunernas regler. Rapport juni, 2002. Stockholm Rädda Barnen

Om barn och ekonomi har Rädda Barnen även publicerat:

- Dåligt ställt. Barns röster om att växa upp i ekonomisk utsatthet. Av Anna Lytsy. Bok, 2004. Rädda Barnen, Art nr 2986, ISBN 91-7321-119-2
- Vad ska vi göra åt barnfattigdomen? Åtta debattörer om orsaker och lösningar. Bok, 2004. Rädda Barnen, Art nr 3085, ISBN 91-7321-131-1
- Barn och ekonomisk politik. För en alternativ statsbudget. Av Stefan de Vylder. Bok, 1997. Stockholm Rädda Barnen, Art nr 9073, ISBN 91-88726-96-7
- Sprickor i välfärdsmuren. Samhällsförändringar i 90-talets Sverige speglade i ansökningar till Inga C Kempes fond. Rapport, 1997. Rädda Barnen

Se även Rädda Barnens hemsida (www.rb.se) för mer information om våra publikationer.

Vid sidan av de studier som angivits ovan för Rädda Barnen även löpande statistik över inkomna ansökningar till Inga C Kempes fond.

Kriminellas revansch i samhället, KRIS

Gith Johnsson

Organisationen

KRIS (Kriminellas Revansch i Samhället) bildades 1997 av före detta kriminella som vill hjälpa sig själva och andra till ett liv utan kriminalitet och droger. KRIS är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening som vänder sig till kriminella och/eller missbrukare. Föreningen arbetar för ett drogfritt och hederligt samhälle både genom att hjälpa kriminella att hitta en balans i livet, samt att minska nyrekrytering till missbruk och kriminalitet. KRIS som i början bara fanns på lokal nivå i Stockholm, finns nu i 24 olika städer i Sverige, och har även grenar i Danmark, Finland och Litauen.

Vi arbetar med att hjälpa människor in i samhället vid frigivning ifrån fängelse eller behandling. Vi arbetar även preventivt med ungdomar i riskzonen.

Stöd till ekonomiskt utsatta barn

Att vara delaktig i KRIS kostar ett medlemskap på 100:-/år för en vuxen. Det vill säga mamma eller pappa. För att underlätta för ekonomiskt utsatta familjer blir det ofta så att barn följer med på det mesta av våra läger eller aktiviteter utan extra kostnad. Det kostar heller inget extra för ett barn som vill komma till föreningen och använda sig av våra medlemsförmåner. Däremot har vi ingen specifik barnverksamhet.

Vi har ingen statistik eller liknande, och för att ge alla som söker sig till vår förening en chans att delta försöker vi att ordna sponsring eller liknande för alla våra aktiviteter och dylikt. Det ska inte kosta pengar att förändra sina liv. I såfall skulle ingen av oss ha lyckats.

Barnens rätt i samhället, BRIS

Gunilla Awramidis och Peter Irgens

Organisationen och dess verksamhet.

BRIS är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden organisation som bistår barn som far illa och är en länk mellan barn, vuxna och samhälle. BRIS arbetar för att påverka den allmänna opinionen och beslutsfattare samt öka vuxnas respekt för barn som individer.

Målet för BRIS verksamhet är att stärka barns och ungdomars rättigheter och förbättra deras levnadsvillkor, vilket sker med FN:s konvention om Barnets rättigheter som riktmärke. BRIS skall särskilt bistå utsatta barn och ungdomar och upprätthålla möjligheter för barn och ungdomar att föra en dialog med vuxna.

BRIS ser barn och ungdomar som sina uppdragsgivare och utgår från deras behov. Den kunskap BRIS får genom samtal och mejl via Barnens Hjälptelefon och BRIS-mejlen utgör viktiga medel i arbetet med att göra barn och ungdomars behov synliga för vuxna, allmänhet och beslutsfattare. Genom Barnens Hjälptelefon och BRIS-mejlen kan barn och ungdomar upp till 18 år tryggt, anonymt och gratis ringa och mejla till vuxna på BRIS.

Utöver Barnens Hjälptelefon och BRIS-mejlen finns även en vuxentelefon, BRIS Vuxentelefon – om barn, där BRIS tar emot samtal från vuxna som behöver någon att prata med kring frågor och problem som rör barn.

Riksförbundet BRIS bildades 1971 och är verksam inom fem regioner i hela landet. Inom varje region finns ett kansli med stödverksamhet, anställd personal samt ideella medarbetare. De senare kallas för ”jourare” och har erfarenhet av arbete med barn och ungdomar samt har genomgått BRIS internutbildning.

Sedan starten har verksamheten övergått från att arbeta nästan uteslutande mot fysisk barnmisshandel till att rikta uppmärksamheten mot andra viktiga områden där barn far illa, har problem eller behöver stöd och råd från kunniga och empatiska vuxna.

BRIS har genom sin långa erfarenhet av kontakter med utsatta barn en samlad kompetens i att kunna bedöma vilka insatser som behövs för att försvara barns och ungdomars rättigheter vid sidan av myndigheternas verksamhet.

Stöd till ekonomiskt utsatta barn

BRIS har inte några riktade vare sig insatser eller aktiviteter gentemot ekonomiskt utsatta barn. Men genom våra stödverksamheter – Barnens Hjälptelefon, BRIS-mejlen och även genom BRIS Vuxentelefon – om barn, får vi nu och då kontakter med barn som på olika sätt är påverkade av dålig ekonomi.

Antal ekonomiskt utsatta barn

BRIS unika bild av barns situation i Sverige idag grundar sig på barns egna röster och genuina berättelser. Under 2003 handlade det om ca ett hundratal samtal till Barnens Hjälptelefon som på något sätt berörde familjens ekonomi (av ca 16.000 statistikförda barnsamtal), hittills i år (1:a kvartalet) har ett drygt trettiotal sådana samtal inkommit.

Vi har dock ett intryck av att antalet samtal och mejl som på olika sätt berör området ökat de senaste åren. Dock finns området inte förrän från i fjol som en särskild markör i dokumentationen av våra kontakter, varför det är svårt att med säkerhet påvisa några förändringar från tidigare år.

Studier och statistik

Vi har (hittills!) inte gjort några särskilt omfattande studier av våra kontakter med barn och ungdomar som på olika sätt berör ekonomisk utsatthet. Vi har några gånger lyft t.ex. :

- barn vars familjer inte har råd att fara någonstans/ göra något på skolloven;
- barn som inte kan få pengar till nya moderna kläder, fritidssysselsättningar eller annat, som på olika sätt marginaliserar dem i förhållande till sina jämnåriga

Andra aspekter som dyker upp i våra kontakter kan t.ex. vara:

- barn som på grund av försämrade ekonomiska förhållanden (pga föräldrars sjukdom/ arbetslöshet, separation) inte kan bo kvar som tidigare och får byta miljö

inte ha råd med eller inte ha dator hemma – effekter på och skillnader i förutsättningar för skolarbete
dålig ekonomi – “inte ha råd med...” – mer som en del av en mer sammansatt bild innehållande t.ex. förälders/-rars missbruk och olika grader av vanvård av barnet.

Riksbryggan

Rita Christensen, Ordförande Riksbryggan

Organisation och verksamhet

Riksbryggan är en förening som organiserar de lokala Bryggan föreningarna. Riksbryggan konstituerades 27 oktober 2002, och för närvarande har den sju medlemsföreningar, Stockholm, Norrköping, Karlstad, Göteborg, Borås, Varberg och Malmö.

Riksbryggans ändamål utgår från FN:s barnkonvention om barnets rättigheter och att barnets bästa alltid ska stå i centrum.

Föreningarnas ändamål är att ge stöd till:

- Barn och ungdomar vars föräldrar är eller har varit föremål för kriminalvård
- Föräldrar som är intagna eller har sin partner i fängelse
- Föräldrar med begränsad umgängesrätt
- Föräldrar som behöver förbereda sin frigivning tillsammans med familjen.

I såväl Riksbryggan som i de lokala föreningarna arbetar människor med lång professionell erfarenhet tillsammans med dem som har egen erfarenhet av kriminalitet eller missbruk.

Frihetsberövad förälder

Idag vet vi inte exakt hur många barn som har en förälder inom kriminalvården. Den siffra som oftast nämns är att 8–10 000 barn varje dag har en förälder inom kriminalvården.

Varje barn har också en person/familj på "utsidan" som har den dagliga omvårdnaden om barnet. Idag saknar både barn och föräldrar stöd på "utsidan".

Problematiken att ha en frihetsberövad förälder är mycket svår för barnet att hantera. De flesta barn längtar efter och saknar sin förälder, och den saknad och kärlek de känner kompliceras av deras skam/skuldkänslor och alla frågetecken kring vad som hänt. Den som ska hjälpa barnet med alla dessa frågor och känslor är dels den intagne föräldern dels den på "utsidan".

När en förälder frihetsberövas påverkas hela familjens ekonomi, avgörande är naturligtvis hur den ekonomiska situationen såg ut före ingripandet. Man kan kanske tro att de barn som har en fri-

hetsberövad förälder kommer från redan ekonomiskt utsatta familjer, men många kommer också från goda ekonomiska förhållanden, och där blir det verkligen en ekonomisk kris. Vi har inte kunnat hitta forskning eller fakta som stödjer detta. Utan vår kunskap bygger på de erfarenheter vi gjort under möten med deltagare under de två senaste åren, och generell kunskap om intagnas sociala situation.

Vi möter barn i familjer som genom att en förälder frihetsberövas tvingas flytta från ett boende där barnen har hela sin trygghet med skola och nätverk. Socialtjänstens ekonomiska bistånd utgår från den norm som är fastställd och om boendet räknas som för dyrt, medför det att familjen får söka ett nytt boende. Det är inte bara boendet som påverkas, hela familjens ekonomiska situation påverkas, aktiviteter och klädköp som tidigare varit självklara, finns det inte längre möjlighet till. Det innebär också ökade kostnader för familjen då barnen ska kunna hålla kontakt med den intagne föräldern. Exempel är de resekostnader och telefonkostnader som krävs för att kontakten ska vara möjlig.

Vi ser också att många barn p.g.a. dålig ekonomi saknar möjlighet att ha meningsfulla fritidssysselsättningar, allt ifrån sysselsättning efter skoldagens slut till semester. Barn får avstå från allt från fotbollsträning, ridning, schackkurser till klass- och skolresor. De har ingen möjlighet till semester eller resor. Dessa barn drabbas hårt av den allmänna sociala nedrustningen som nedläggning av sommarkolonier, fritidsgårdar m.m..

Aktiviteter

Bryggan föreningarna är medvetna om den ekonomiska utsatthet som "våra" barn lever i. Vi ordnar olika typer av fritidsaktiviteter för både barn, ungdomar och familjer. Vi tror att barnen, kanske främst ungdomarna behöver få göra saker för sig själva, utan föräldrar, men det är också viktigt att barn och föräldrar får tillfälle att göra saker tillsammans.

Exempel på olika aktiviteter som Bryggan erbjuder:

- Öppet hus, att ha möjlighet att komma och träffa andra barn och vuxna i samma situation, fika och kanske göra någon skapande verksamhet tillsammans med sitt barn, eller vid fint väder gå till parken tillsammans och spela brännboll kanske?
- Utflykter, att åka ut och fiska plocka svamp eller besöka någon djurpark eller museum.

- Aktiviteter, vara med i Bryggans idrottsförening eller målar-skola, åka till simhallen, gå på teater eller cirkus.
- Resor och läger, Bryggan erbjuder sina medlemmar att åka på skidresor och sommar läger, det kan vara såväl för enbart ungdomar/barn som för familjer. Bryggan anordnar också familjeläger, där barn och föräldrar får möjlighet att ha en gemensam semester, med bra innehåll, tillsammans med trygga vuxna förebilder
- Bryggan har också strukturerade grupper för såväl, barn/ungdomar som föräldrar där man har möjlighet att delge varandra sina erfarenheter. I de strukturerade grupperna och i Bryggans övriga verksamhet förmedlas också kunskap om de möjligheter som finns i samhället för att ge denna utsatta grupp barn och föräldrar stöd
- Bryggan anordnar vid olika högtider möjlighet för familjer att träffas på t.ex. julfest eller Halloween fest.

De flesta av våra erbjudanden är gratis, förutsatt att man betalat medlemsavgift. På några av de mer kostsamma aktiviteterna tar vi ut en avgift, t.ex. på skidresor, familjeläger, och dyrare aktiviteter som teaterbesök eller dyrare utflykter. Exempel på kostnader är familjeläger 5 dagar helpension 500:- per vuxen familjemedlem.

Vi tycker att det är viktigt att föräldrarna är med och betalar även om det är symboliskt. Det är lätt att annars anmäla sig och sedan utebli om det är helt gratis. Det känns dessutom ofta bra för föräldrarna att kunna bidra.

Studier och statistik

Vi har ingen generell statistik över de barn som är ekonomiskt utsatta i vår målgrupp. Vår kunskap grundar sig på de erfarenheter vi gjort under de två år vi haft verksamhet.

Lena Häll Eriksson, generaldirektör på Kriminalvårdsstyrelsen skrev nyligen i en debatt artikel i Dagens Nyheter, att de sociala förhållandena vid frigivning under de senaste 10 åren avsevärt försämrats för de intagna. Detta konstaterande innebär naturligtvis att förhållandena för barnen också försämrats. Får mamma eller pappa inget jobb och inte har någonstans att bo så drabbas barnen hårt.

De olika Bryggan föreningarna har varit verksamma olika lång tid men en uppskattning är att ungefär 350 barn deltagit på olika sätt i de lokala föreningarnas verksamhet.

Riksförbundet för Rörelsehindrade barn och ungdomar, RBU

Handläggare Julia Pietrek

Organisationen och verksamhet

Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar (RBU) är en handikapporganisation med ca 16 500 medlemmar i föreningar runt om i landet. Förbundets medlemmar är barn och ungdomar med funktionsnedsättning och deras familjer. RBU inriktar sig främst på barn- och familjefrågor

Inom förbundet finns en rad olika diagnoser och diagnosgrupper, bl.a. CP, flerfunktionshinder, ADHD/DAMP, kortväxt-het, medfödd benskörhet, muskelsjukdomar, Prader Willi Syndrom och ryggmärgsbråck.

RBU är en mötesplats. Här kan föräldrar och barn träffa andra i samma situation, dela med sig av sina erfarenheter, få råd och stöd. Vi ordnar fritidsaktiviteter, läger och träffar.

Samtidigt arbetar vi aktivt för att förändra attityderna i samhället och förbättra livsvillkoren för barn med funktionshinder och deras familjer. Vi uppvaktar politiker, driver kampanjer, ger ut rapporter och informationsmaterial, arrangerar kurser och konferenser. Mer information finns på www.rbu.se.

Stöd till ekonomiskt utsatta barn

En av RBU:s huvuduppgifter är att verka för att de ekonomiska villkoren och livsvillkoren i övrigt förbättras för barn med funktionshinder. RBU gör detta genom intressepolitik och genom att driva forskningsprojekt. När det gäller konkreta åtgärder som RBU gör för ekonomiskt utsatta barn kan nämnas att RBU har fonder som ger bidrag till bl.a. rekreation och vissa hjälpmedel. RBU arrangerar också sommarläger. Flera av förbundets distriktsföreningar anordnar subventionerade aktiviteter för barn och föräldrar. RBU har också stugor och en fritidsanläggning som kan hyras till subventionerat pris.

Antal ekonomiskt utsatta barn och utveckling över tid

RBU har genomfört ett projekt om livsvillkoren för familjer med barn med funktionshinder, livsvillkorsprojektet. Resultaten presenteras i rapporten "Man måste alltid slåss på byråkraternas planhalva" och vissa av dem refereras nedan.

Familjer som har ett barn med funktionshinder har i genomsnitt lägre levnadsstandard än andra familjer. Föräldrarna har sämre förankring på arbetsmarknaden och är sjukskrivna i större utsträckning än andra föräldrar. Detta framgår av Socialstyrelsens lägesrapport om handikappomsorgen 2003. De slutsatser som framförs i rapporten stämmer med de erfarenheter som RBU:s medlemmar har gjort.

De merkostnader som uppstår till följd av barnets funktionshinder ersätts inte till fullo av bl.a. vårdbidrag. Det varierar mellan försäkringskassorna vilka kostnader som godtas och i vilken omfattning. Det gör det svårt för föräldrarna att planera sin ekonomi eftersom de inte kan förutsäga vilka kostnader som kommer att godkännas. Av de tillfrågade föräldrarna i livsvillkorsprojektet uppgav 40 procent att de haft merkostnader som de inte fått ekonomisk kompensation för genom bidrag.

Vårdbidrag som syftar till att ersätta föräldrars merarbete kan innebära en sänkning av bostadsbidraget istället. Detta får olyckliga effekter inte minst för ensamstående föräldrar som riskerar att få en lägre faktisk inkomst än vad som var avsedd.

Familjer med barn som använder rullstol eller permobil är i allmänhet i behov av en större bil för att få plats med rullstol och hjälpmedel. Den ersättning som ges genom bilstödet är helt otillräcklig. Det behövs ett särskilt "storbilstillägg" i dessa fall. Det är också så att föräldrar till barn med funktionshinder endast har rätt till ett grundstöd om 30 000 kronor, att jämföra med andra grupper som har rätt till det dubbla. Familjernas ekonomi förbättras inte heller av att anslaget för bilstöd är så lågt att pengarna i regel är slut långt innan året är det. Av de tillfrågade föräldrarna i livsvillkorsprojektet uppgav 30 procent att de varit tvungna att köpa en större bil för att få plats med alla hjälpmedel.

På frågan om de under de senaste 12 månaderna hänt att familjen haft svårt att klara löpande utgifter svarade drygt 30 procent av de sammanboende föräldrarna ja medan närmare två tredjedelar av de ensamstående mammorna svarade ja på frågan. Motsvarande siffror för barnfamiljer i allmänhet är 23 respektive 50 procent enligt SCB:s undersökning.

RBU:s uppfattning är att de ekonomiska villkoren försämrats för familjer med barn med funktionshinder under 1990-talet.

Studier och statistik

”Man måste alltid slåss på byråkraternas planhalva”. Livsvillkorsprojektet – en studie av livsvillkoren för familjer med barn med rörelsehinder av Karin Paulsson och Åsa Fasth

Handikappomsorg, Lägesrapport 2003, utgiven av Socialstyrelsen

Socialförsäkringsboken 2002, tema *”Idé och verklighet i handikappolitiken”* utgiven av Riksförsäkringsverket

Riksorganisationen Sveriges Makalösa Föräldrar

Janna Olzon

Bakgrund om föreningen

Sveriges Makalösa Föräldrar är en rikstäckande frivilligorganisation för ensamstående föräldrar. Organisationens övergripande syfte är att stärka och synliggöra gruppen ensamföräldrar och därigenom förbättra situationen för dem och deras barn.

I november 1996 bildades riksorganisationen Sveriges Ensamstående Föräldrar av en grupp kvinnor i Stockholm. Birgitta Nilsson var organisationens första ordförande och hennes arbete med en rapport för Länsstyrelsen i Stockholm om ensamstående föräldrar var grunden. Ganska snabbt fick föreningen gehör i media och många hörde av sig runt om i landet och ville bli medlemmar. Behovet av en organisation som representerar ensamstående föräldrar var stort.

Idéerna var många om vad man ville göra. Några ville göra tidning medan andra ville hålla i lägerveckor för ensamföräldrar och barn. Konferenser, föreläsningar, arbetsgrupper, gruppresor för ensamföräldrar, medlemskort som är rabattkort i butikerna diskuterades också. Problemet var att idéerna var fler än aktivister som kunde arbeta med dem. Dessutom, som det ofta är i nybildade föreningar, var det svårt att komma överens om hur och varför saker skulle göras. Men det kom igång en tidning vars namn blev Makalösa Föräldrar. Sommarläger för ensamföräldrar och barn började i liten skala med en vecka på en kolonigård utanför Vingåker, som sommaren efter blev till tre veckor på samma plats.

Det kan tyckas som lite förhastat att starta en riksorganisation innan man arbetat fram en tydlig struktur att växa i. De första åren stördes också arbetet med att bygga upp föreningen av intriger, avhopp och konflikter som handlade om strukturella problem. En växande lägerverksamhet och proffsig tidning visade utåt upp en förening som internt inte riktigt kunde leva upp till sina egna ambitioner.

Organisationen

På årsmötet 1998 ändrades föreningens namn till Sveriges Makalösa Föräldrar. Då ändrades också stadgarna som tidigare sa att endast en kvinna kunde vara ordförande.

Sedan årsmötet 1998 har mycket arbete lagts ner på att bygga upp föreningen inifrån/nerifrån. Det har samlats till medlemsmöten på många platser i landet, och olika verksamheter har kommit igång. Resultatet är att Makalösa Föräldrar i dag är en ganska stabil organisation med flera lokala föreningar och nätverk eller/och självhjäpsgrupper som bildats på flera håll. Där det inte finns någon lokalförening att kontakta är en lokal kontaktperson länken till föreningen. Organisationen får mer och mer inflytande, och syns och hörs i hela landet. I dag är "Makalösa" inte enbart ett ord, utan också en stark röst för ensamföräldrar att räkna med.

Att det finns ett stort behov av en förening för ensamstående föräldrar är otvivelaktigt. Den största gruppen ensamföräldrar inom organisationen bor i Stockholms län. Det har sin förklaring i att det procentuellt finns fler ensamstående föräldrar i länet än i resten av landet.

Sveriges Makalösa Föräldrar är fortfarande under uppbyggnad och det tar tid att hitta en stadig föreningsstruktur när medlemsstaben till största delen består av hårt arbetande föräldrar med liten ekonomi och ingen tid alls över. Inte ens till sig själva. Därför tar allt dubbelt så lång tid hos oss än för andra föreningar.

Aktiviteter

Sveriges Makalösa Föräldrar arbetar på flera nivåer med förebyggande och stödjande verksamhet, med opinionsbildning och med information.

1. Nätverk. Där är det möjligt att hitta det sociala sammanhanget som många saknar. Ett stort problem för många är den sociala isoleringen. Att vara ensam eller delvis ensam med ansvar om barn och ekonomi, och dessutom kanske ha dålig eller ingen kontakt med den andra föräldern, är mycket tungt. Behovet av att möta andra i samma situation är vad alla undantagslöst vittnar om är anledningen till att de blir medlemmar i Makalösa Föräldrar. De nätverk som bildas inom Makalösa Föräldrar ger möjligheter för föräldrarna att möta andra vuxna, och kan på så vis ge ett perspektiv på den egna situationen. För barnen är det också viktigt att se sin för-

älder umgås med andra vuxna, och att möta andra barn som lever i samma familjekonstellation. Under 2003 satte vi satt igång en självhjälpsverksamhet i Stockholm och Skåne, där det kontinuerligt bildas självhjälpsgrupper under teman som: Ensam från start (det vill säga från graviditeten), Den andra föräldern har missbruks- eller psykiska problem, Att orka vara en bra förälder mitt i konflikten och Ensamförälder till tonåring.

2. Lokalförening. Det är den sammanhållande länken för nätverken. Ambitionen är att den lokala föreningen ska hålla sig à jour med vad som sker i kommunen vad det gäller "våra" frågor och också försöka påverka politiska beslut och skapa opinion genom t ex aktiviteter som gagnar målgruppen. Aktiviteterna kan vara allt från julpyssel till besök på badhuset till föreläsningar och studiecirklar. Eller en pubkväll eller nyårsfest. Ett sätt att skapa opinion är till exempel att vända sig till de lokala medierna eller samarbeta med andra organisationer i någon gemensam fråga. Lokalföreningen ska också (där det är möjligt) samarbeta med andra lokalföreningar som finns i samma region.

3. På riksnivå arbetar vi med opinionsarbete, administration och information och med att påverka politiskt på nationell nivå. Vi gör också en tidning som kommer ut fyra gånger om året. Riksorganisationens kansli finns i Stockholm.

Läger och fritidsverksamhet

Familjeläger är ett bra sätt att träffa andra i samma situation under en vecka eller en förlängd helg. Många ensamstående föräldrar har inte råd att hyra en stuga eller resa, och att vara ensam vuxen med sina barn på en semesterort kan vara trist. Därför har Sveriges Makalösa Föräldrar ordnat läger sedan starten. De som är med som ledare på våra läger arbetar ideellt utan betalning och är själva ensamstående föräldrar.

Då lägerverksamheten blev den enda riktigt konkreta verksamheten vi hade de första åren (de lokala verksamheterna hade då inte hunnit komma i gång) blev det ett enormt tryck på denna verksamhet. Sommaren 1999 var cirka 600 barn och vuxna på våra läger. Det blev ett slitsamt år, med en fördubbling av medlemsantalet och mycket arbete för de få som var aktiva. Vi blev överrumplade av den stora mediala uppmärksamheten och av att behovet av en organisation som Makalösa Föräldrar var så stort. Vi upplevdes också som mer professionella än vi var och flera som deltog på våra

veckor kände sig besvikna. Detta eftersom förväntningarna på verksamheten var högre ställda än vad vi kunde leva upp till. Ekonomiskt blev läger denna sommar ett bakslag för föreningen (det är dyrt att hyra gårdar, och mat kostar mer än man tror) och vi blev tvungna att hitta på något för att styra upp ekonomin och verksamheten.

Lägerverksamheten blev en egen verksamhet inom organisationen på årsmötet 2000, med uppdraget att ordna fritids- och semesteraktiviteter för riksorganisationens medlemmar. Målet var att verksamheten skulle bära sina egna kostnader. Syftet med att styra upp ekonomin såg riksstyrelsen som uppnått efter sommaren 2001 och beslöt att verksamheten skulle återgå till en arbetsgrupp inom riksorganisationen.

Sedan år 2002 är lägerverksamheten alltså en del av riksorganisationens verksamhet, lite mindre i omfattning och därmed inte lika kostsam för föreningen och till för fler i hela landet. Lokalföreningar på olika håll uppmanas att ordna egna läger för sina medlemmar, då ett av syftena med verksamheten är att man ska kunna träffa andra som finns i närheten. Det är också viktigt att förväntningarna på en vecka på läger i vår regi inte ska vara så högt ställda.

Arbete på nationell nivå

Det finns en stor okunskap och många myter i samhället om vad det innebär att leva som ensamförälder eller att vara barn i en ensamförälderfamilj. Generellt är det en utsatt grupp som är ekonomiskt och socialt svag, och som är i stort behov av en stark röst som för dess talan.

Rapport efter rapport beskriver hur de sociala nedskärningarna under 90-talet drabbat barnfamiljer i stort, och familjer med en förälder i synnerhet. Risken för överdödlighet bland ensamma mammor är 70 procent. Det är en stor ohälsa i gruppen ensamföräldrar beroende på ekonomisk stress och social isolering. 30 procent av ensamstående mammor måste någon gång under året söka socialbidrag. 40 procent av ensamstående föräldrar har svårt att betala löpande utgifter, och lika många (40 procent) av alla underhållsskyldiga är listade hos kronofogden. Av dessa hade en stor procent redan skulder, så det är inte underhållsstödet som är enda orsaken. Tyvärr orsakar dock detta att många väljer bort sina barn på grund av dålig ekonomi. Eller att föräldrarna hamnar i vårdnadstvister som egentligen är av ekonomisk karaktär.

Parallellt med att bygga upp föreningen har opinionsarbete och information om att organisationen finns varit det stora arbetet under några år. Sveriges Makalösa Föräldrar blir mer och mer känd som en seriös organisation som har något att tillföra debatten. Vi är remissinstans hos Justitiedepartementet och Socialdepartementet. Vi samarbetar på en del håll i landet med Familjecentraler som arbetar förebyggande, med BVC och andra som möter ensamföräldrar och deras barn i sin verksamhet. Många som ringer till kansliet eller någon kontaktperson har inte tidigare talat om sin situation med någon, och det kan ta mycket lång tid att få ur sig allt man har burit inom sig. Även om vi är tydliga med att vi inte är en krisorganisation är det viktigt att lyssna denna första gång. Detta är också något kontaktpersonerna runt om i landet vittnar om. När det är för svåra saker, som vårdnadstvister, misshandel, övergrepp eller annat hänvisar vi vidare till dem som bättre kan ta hand om detta. Inom organisationen finns det de som professionellt arbetar med t.ex. familjerätt och som ideellt kan ge råd till medlemmar om hur man kan gå vidare i en speciell fråga.

Barnvaktspool och kontaktfamiljer

Sveriges Makalösa Föräldrar blir ofta uppmärksammas i både lokal- och rikspress. Vår idé om barnvaktspool för ensamstående föräldrar skrev flera tidningar runt om i landet under våren 2001. Idén är enkel och bygger på att tjänst ger gentjänst. Den första barnvaktspoolen har varit möjlig att sätta igång genom ett samarbete med den förebyggande verksamheten för barn och ungdom i Familjehuset i stadsdelen Maria/Gamla Stan i Stockholm. Därefter har vi fått möjlighet att utveckla idén genom projektmedel från Allmänna Arvsfonden

Barnvaktspoolen är ett exempel på det förebyggande arbete som Sveriges Makalösa Föräldrar vill driva. Men också vad vi kräver att samhället borde stötta. Svårigheten för den lokala verksamheten är att kommunerna generellt inte ser ensamföräldrar som en prioriterad grupp som är i behov av förebyggande stöd. Tjänstemännen som arbetar med att fördela verksamhetsbidrag till organisationer verksamma i kommunerna är styrda av politiska beslut. Det är därför väldigt viktigt att vi hela tiden påtalar sådana brister i samhällsplaneringen som drabbar oss och även påtalar vad som behövs förebyggande för vuxna och barn, samtidigt som vi ser varandra som möjligheter. Vi vill också visa att vi inte är några stackars offer

för situationen eller att vi får skylla oss själva som försatt oss i situationen att vara ensamstående föräldrar. Det finns ingen som väljer att leva som ensamförälder om det inte är den enda lösningen i en ohållbar situation.

Tyvärr är det så att först när läget är akut träder hjälp in och då oftast i form av någon slags punktinsats. Att till exempel få hjälp med avlastning i form av en kontaktfamilj är i dag på många håll omöjligt. Den möjligheten har mer eller mindre hamnat i ett Moment 22. Det finns för få som vill ställa upp som kontaktfamilj idag, eftersom de som beviljas det "biståndet" oftast är i så stort behov av stöd att det ställs väldigt stora krav på den familj som ställer upp. Trots att vi själva borde vara de som bäst kan bedöma det egna behovet av avlastning, är det i dag en socialsekreterares uppgift. Ett sätt att komma runt detta problem som vi diskuterat, är att vi själva (det vill säga de som har större barn, tid och ork), via Socialtjänsten, ställer upp som kontaktfamilj för någon annan ensamförälder. Att det ska ske via Socialtjänsten är viktigt, eftersom där görs en djupintervju med den som vill bli kontaktfamilj, samt att man kollar upp i social- och polisregistret. Det är trots allt ingen garanti att personen är okej bara för att man är med i samma förening.

Kontaktfamilj måste ju inte vara en så kallad "hel" familj, och en annan ensamstående förälder kan ju både förstå och möta en utsliten förälder och se till vad barnet har för behov lika så väl, om inte bättre i vissa fall. Kontaktfamilj skulle vara en billig förebyggande åtgärd om fler ensamförälderfamiljer fick tillgång till den sortens avlastning.

Texten delvis från artikel av Janna Olzon Vem har? Vem tar? I rapporten Om socialt ansvarstagande för individ, organisation och stat. Utgiven av Forum för frivilligt socialt.

Utsatta barn och ensamstående föräldrar

Cirka 25 procent av Sveriges barnfamiljer är inte vad vi brukar kalla kärnfamilj. Drygt 300 000 barn är folkbokförda hos en förälder, vilken oftast är mamman (85 procent). Detta innebär inte att samtliga dessa barn är fattiga eller utsatta. Det innebär inte heller att

samtliga föräldrar lever i konflikt med varandra eller att barnen inte bor hos sin pappa lika ofta som hos mamman².

Men en alltför stor grupp ensamstående föräldrar lever precis på eller under marginalen för vad som betraktas som skälig levnadsstandard i Sverige i dag. Och det är en alltför stor grupp barn som har liten eller ingen kontakt alls med den andra föräldern för att det inte ska tas på stort allvar.

Sämre utgångsläge för ensamföräldrar

Barnfamiljer generellt, och enförälderfamiljer i synnerhet, fick stryka på foten ordentligt under nittiotalets nedskärningar. Att just ensamföräldrar drabbats så hårt är för att utgångsläget var sämre än för övriga. Det som är oroande är att denna grupp stannat kvar på den nivå de hamnade under 90-talet. ”Fler ensamstående kvinnor med barn fick ekonomiskt bistånd i proportion till befolkningen än andra hushållstyper. Drygt en fjärdedel av ensamstående mödrarna fick bistånd under 2001. Jämfört med 2000 minskade denna andel med 6 procentenheter. För samtliga övriga hushållstyper var minskningen större.”

Barn i krigszon

När ett barns föräldrar lever separerat blir kostnaderna det dubbla. Hyra, telefon, el, hemförsäkring, möbler med mera som tidigare delades på, fördubblas i och med två boenden. Ensamstående mammor arbetar heltid i större utsträckning än gifta mammor. Känslan av vanmakt, oro för ekonomin och att inte tycka sig hinna med att vara den bra förälder man vill vara skapar stress som ofta leder till ohälsa.

Barn behöver bli bekräftade för det de är, och få den plats de behöver. Men det är inte lätt att sörja för det som vuxen när man är trött och lider av ekonomisk stress och oro. Den sociala isoleringen är påtaglig bland familjer med en förälder. Man vill inte visa upp den livssituation man lever i. Det är svårt att hinna med annat än det mest basala i livet, att också odla sociala kontakter finns det inget utrymme för.

Likaså lever många barn i en slags ”krigszon” där föräldrarna har en djup konflikt där barnet/barnen används som redskap. Många

---

² Socialstyrelsen 2001.

gångar sammanfaller den ekonomiska situationen med föräldrarnas konflikt. Slitningen mellan föräldrarna fanns redan innan, men förstärks i samband med att den sämre ekonomiska situationen för båda blir så kännbar. Fokus läggs på vårdsnaden av barnen, när det egentligen handlar om att föräldrarnas ekonomi är knapp.

Många ensamstående mammor når upp till en nivå strax över marginalen för vad som anses som skälig levnadsnivå enbart genom att de får bostadsbidrag, barnbidrag och underhållsstöd. De har inte råd att vara utan hela underhålls-, bostads- och barnbidraget vilket skulle vara fallet om barnen bodde mer tid hos pappan. Samtidigt går många underhållsskyldiga pappor med fler än två barn på minus varje månad p.g.a. av att de "måste" vara med och försörja sina barn. Många har växande skulder hos kronofogden. Detta kan leda till en infekterad tvist mellan föräldrar. Den konflikt som föräldrarna har "laddas ner" i barnen, som blir bärare av något som de inte kan förstå. Många gånger blir symptomen hos barnen desamma som hos barn som lever med psykiskt sjuka föräldrar: skuld, oro, aggressivitet och för stort hänsynstagande till den vuxna världen. Likaså upplever dessa barn en stark lojalitetskonflikt. Om/när konflikten mellan föräldrarna lägger sig, blir barnen äntligen synliga. Som problem.

Inte misslyckad familj

Det är viktigt att synliggöra ensamstående föräldrar och deras barn som grupp och inte som individer som misslyckats i "familjeprojektet". Likaså är det viktigt att ensamföräldrar själva tar sig vidare ur en många gånger negativ spiral som känslan av maktlöshet skapar. Detta sker genom nätverk och självhjälpgrupper av olika slag. Att möta andra i samma situation är ett stort behov men de egna sociala barriärerna kan ibland vara det första hindret att ta sig förbi. Ingen vill identifieras med nidsbilden av ensamstående föräldrar som misslyckade och gnälliga. Ingen vill vara en sådan men det är så man tror att de andra är.

Riksförbundet för social och mental hälsa, RSMH

Jonas Dahl, förbundsjurist, intressepolitisk sekreterare

Organisationen och verksamhet.

En grupp före detta mentalpatienter bildade 1967 tillsammans med andra intresserade Riksorganisationen mental hälsa, RMH, som numera heter Riksförbundet för social och mental hälsa, RSMH. Riksförbundet har alltid arbetat för att förändra psykiatrin. Bland annat föreslog man redan i slutet av 1960-talet att det skulle tillställas en utredning syftande till en statlig utbildning om psykoterapi och samtalsmetodik. Patientorganisationens ställning ifrågasattes dock av många som menade att förbundet inte borde ha något med den psykiatriska vården att göra. På 1990-talet har dock många av de idéer som RSMH verkat för fått ett betydande genomslag i den nya psykiatrireformen. Genom att renodla några av argumenten och synpunkterna i minnesboken *Ett sätt att leva*, som jag skrev till RSMH:s 25-års jubileum 1992, ska jag med utgångspunkt från förbundets historia granska rörelsen, dess traditioner och betydelse.

En stor del av verksamheten i lokalföreningarna består av kamratstöd. Många av våra medlemmar har egna erfarenheter av den psykiatriska vården. Många har farit illa av den behandling de har fått (eller inte fått) och känt sig förtvivelade och uppgivna. För den som blivit van vid omhändertagande, och där de egna resurserna begränsats, kan det vara svårt att på egen hand upptäcka möjligheterna till en tillvaro där man betyder något för någon annan. Att kunna dela dessa upplevelser med andra och upptäcka att man inte är ensam kan kännas befriande.

Kamratsödsverksamhet är inte detsamma som vård och behandling. En kamrat stödjer och hjälper en annan, utan att sätta sig över denna. Vi står på samma nivå och utvecklar ett förtroende för varandra. Genom kamratstödet tar vi hjälp av varandra och delar med oss av gemensamma erfarenheter. Vi kan genom detta få kunskap och stöd för ett rikare liv samt tilltro till egen förmåga. Vi kan få styrka att kämpa och att utvecklas utifrån egna förutsättningar.

Med kamratstöd ger vi varandra förtroende och möjlighet till delaktighet, till att vara behövd och dela ansvaret. Med kamratstöd kan vi ta reda på vilka behov som finns och ta tillvara medlemmens

resurser. Vi kan försöka ge varje person en egen motivation och skapa engagemang, nyfikenhet och en vilja att vara med.

Kamratstödet kan ge identitet, en social tillhörighet, bekräftelse och goda förebilder. Genom liknande livserfarenheter kan vi skapa reflektioner, förtrogenhet och lära av varandra.

Stöd till ekonomiskt utsatta

I stort sett har RSMH ingen riktad verksamhet mot barn, separat, utan den verksamhet som RSMH driver är riktad mot människor med psykiska och sociala funktionsnedsättningar oavsett om de är barn eller vuxna. En mycket stor del av RSMHs medlemmar har barn. Vid undersökningar har det visat sig att närmare 50 % av de människor som drabbas av psykisk ohälsa har barn. Vi vet även att våra medlemmar utgör den grupp i samhället som har de sämsta ekonomiska förutsättningarna. Vid jämförelse med andra handikappgrupper har det visat sig att människor med psykiska funktionshinder är de som har sämst ekonomi av alla.

Utöver kärnverksamheten kamratstöd bedriver RSMH också intressepolitik. Där försöker vi påverka makthavare och beslutsfattare att förbättra levnadsnivåerna för människor med psykiska funktionshinder. RSMH verkar för att människor som har psykiska funktionshinder skall kunna utveckla sin förmåga och bli delaktiga i samhällsgemenskapen och därigenom få möjlighet till ett människovärdigt liv. Här ingår bland annat att ha samma levnadsstandard som övriga medborgare.

Antal ekonomiskt utsatta barn och utvecklingen över tid

Vi vet att människor med psykiska och sociala funktionsnedsättningar är de som har det allra svårast att klara sig på den öppna arbetsmarknaden. Det innebär att en övervägande majoritet lever på socialförsäkringssystemet på ett eller annat sätt. Detta slår även hårt mot barn till dessa människor. Det är allmänt känt att de ersättningsnivåer det handlar om inte är avundsvärda. Det gäller oavsett om det gäller förtidspension eller sjukersättning, oftast från ett arbete med låg inkomst, eller i allra sämsta fall socialbidrag. Den grupp som "fallit" mellan stolarna och är tvingade att leva på bidrag har ökat sedan 1990-talet. Det är svårt att ge exakta besked om hur

stor denna ökning är men man kan vara säker på att det rör sig om många procent.

Studier och statistik

När det gäller egna studier över de ekonomiska utvecklingarna för människor med psykisk ohälsa har vi förlitat oss på SCB och har inga egna data eller statistik.

Arbetsgrupp med uppdrag att beskriva och analysera situationen för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer

Bakgrund

1990-talets krisår innebar stora ekonomiska påfrestningar för olika grupper i samhället. Valfördssystemet medverkade till att hindra att den ekonomiska krisen också följdes av en välfärds kris, både i form av en sysselsättningskris, samt försämringar i det sociala skyddsnetet. Systemet lyckades inte fullt ut säkra välfärden för många ungdomar, invandrare och ensamstående föräldrar. Dessa grupper drabbades hårt av sysselsättningskrisen i början på 1990-talet.

Ensamstående föräldrar och familjer med annan etnisk bakgrund än svensk förefaller i dagsläget vara mer sårbara än andra grupper. Statistik på nationell nivå döljer ofta sprickor i välfärden på lokal nivå, inte minst vad gäller situationen i vissa utsatta bostadsområden, där ekonomisk utsatthet ofta samvarierar med andra indikatorer på välfärdsbrister. Det kan t.ex. handla om bristande kunskaper i det svenska språket, sämre hälsa, lägre valdeltagande samt ökad utsatthet för brott. När det gäller barnens situation är det uppenbart att kunskapsläget är sämre. Få vetenskapliga undersökningar har berört frågan. Självklart finns det ändå kunskap hos de människor och myndigheter som arbetar med familjer och barn i utsatta situationer, inom socialtjänst, barnavårdscentraler och skolor. Den kunskapen har dock bara i liten utsträckning tagits till vara.

Samtidigt har det under det senaste året i olika sammanhang förts en debatt om barn i familjer med begränsade ekonomiska resurser, hur många de är och deras levnadsvillkor.

Utgångspunkter

Ett arbete med att minska andelen barn som lever i ekonomiskt utsatta situationer måste ske på bred front. Såväl insatser inom familjepolitiken och det sociala arbetet som utbildnings- och arbetsmarknadsinsatser behövs för att förbättra situationen för dessa personer. Även integrationspolitiken är viktig.

Efter den ekonomiska krisen har en del gjorts för att åter förbättra situationen för barnfamiljerna genom till exempel höjda barnbidrag och max-taxa inom barnomsorgen. Välfärdsbokslutet och den familjepolitiska utredningen har analyserat situationen för barn som lever i ekonomiskt utsatta situationer. Som en naturlig fortsättning har regeringen påbörjat ett arbete med att fördjupa sina kunskaper i frågor som rör barn som lever i dessa familjer. Som ett led i detta arbete arrangerade Socialdepartementet den 21 februari 2003 ett kunskapsseminarium om barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Värdefulla kunskaper framkom vid seminariet. Dessa har samlats i en särskild rapport.

Två frågor stod i centrum för diskussionerna under seminariet. Den ena frågan var hur stort problemet är och vilka barn som skall räknas som ekonomiskt utsatta. Den andra frågan var hur barn påverkas av att under en längre tid leva i en familj som har en ekonomiskt besvärlig situation, exempelvis långvarigt beroende av socialbidrag.

Det finns många olika sätt att mäta ekonomisk utsatthet. Det är ett begrepp med många dimensioner. Regeringen har i bilaga 3 till 2003 års ekonomiska vårproposition (prop. 2002/03:100) lämnat en fördelningspolitisk redogörelse. Som framgår av denna redogörelse är skillnaderna avseende hur många personer som kan betraktas som ekonomiskt utsatta beroende på vilket mått som används. Val av definition har därmed konsekvenser för bilden av hur omfattningen av de ekonomiskt utsatta ser ut. Samtidigt måste regeringen ha en tydlig problembeskrivning avseende hur många barn som lever i en sådan situation. Den fördelningspolitiska redogörelsen skall vara en utgångspunkt för arbetsgruppens arbete.

Att alla barn har lika värde, och att alla barn – utan åtskillnad – skall ha samma utvecklingsmöjligheter är grundläggande principer som slås fast i FN:s konvention om barnets rättigheter. Dessa principer utgör tillsammans med den generella välfärden basen för regeringens arbete. Enligt artikel 27 i FN:s konvention om barnets rättigheter har alla barn rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

Uppdraget

En arbetsgrupp skall göra en översyn av situationen för barn som ur olika aspekter befinner sig i ekonomiskt utsatta familjer.

Arbetsgruppen skall göra en samlad analys av situationen för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer, både den ekonomiska situationen och övriga levnadsförhållanden. Avsikten är att resultatet av arbetsgruppens arbete skall utgöra underlag för regeringens arbete med att minska andelen barn som lever i familjer med svag ekonomi och att förbättra levnadsförhållandena för dessa barn. Det är därför av stor betydelse att identifiera de områden som är betydelsefulla för vidtagande av eventuella åtgärder.

Analysen bör beakta både ett dynamiskt och ett internationellt perspektiv. Flera av de områden som arbetsgruppen förväntas belysa är eller har varit föremål för utredning i olika sammanhang. Dessa utredningar bör utgöra ett viktigt underlag i arbetsgruppens arbete. Arbetsgruppen bör också använda underlag som tagits fram av olika internationella organisationer, och då särskilt i rapporterna från OECD och EU. Man bör också beakta det arbete som bedrivs inom ramen för EU:s arbete med indikatorer på det sociala området.

Ett första steg i arbetet bör vara att sammanfatta kunskaperna om gränser för ekonomisk utsatthet och redovisa i vilken utsträckning barn lever under dessa förhållanden. Orsakerna till den ekonomiska utsattheten bör beskrivas och analyseras liksom sambandet mellan ekonomisk utsatthet och andra former av utsatthet. I detta sammanhang bör ges en samlad bild av hur samhällets resurser används för barn- och familjepolitiken.

Det första steget bör ske samlat. Sedan finns det anledning att ge arbetet två skilda riktningar, där dock kunskapsinhämtningen och det framtidsblickande arbetet hålls samman och ges ett tydligt barnperspektiv. Man bör också belysa skillnaderna i levnadsförhållanden mellan pojkar och flickor.

Den ena inriktningen är att beskriva den forskning och de andra kunskaper som finns om barnens och deras familjers levnadsförhållanden, inklusive hur barnen påverkas av och upplever dessa. Från de olika beskrivningarna skall tydligt framgå hur situationen ser ut för barn i olika åldrar, pojkar och flickor samt barn med olika etnisk bakgrund. De bör också fånga upp de lokala och regionala skillnader som finns. Arbetsgruppen bör också pröva hur kunskaperna inom området kan förbättras.

Den andra inriktningen i arbetet bör vara att visa på insatser som kan göra att andelen barn i utsatta situationer minskar. Det kan handla om olika politikområden, såsom familjepolitik, socialtjänstpolitik, integrationspolitik, arbetsmarknadspolitik eller utbildningspolitik. Det kan också handla om samverkan på lokal nivå för att effektivisera arbetet med att göra det möjligt för föräldrar att försörja sig på eget arbete. Arbetsgruppen ska ta del av det positiva arbete som sker på olika nivåer i samhället samt samla och sprida exempel på nytänkande och goda insatser.

Nära kopplat till detta bör vara att beskriva olika metoder som används för att stödja barn i utsatta situationer. En grundfråga är naturligtvis om det finns ett särskilt stödbehov för dessa barn. En annan fråga är vad olika aktörer t.ex. socialtjänst, barnavårdscentraler, förskola, skola eller föreningsliv kan göra för att stödja barnen.

Sammanfattningsvis skall gruppen

- Belysa effekten av alternativa mått på ekonomiskt utsatthet.
- Beskriva omfattningen av antalet barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer.
- Beskriva och analysera orsaker till den ekonomiska utsattheten.
- Belysa skatte- och fördelningspolitikens påverkan på hushållens ekonomi.
- Analysera konsekvenserna av att leva i ekonomiskt utsatta familjer.
- Systematisera befintlig kunskap och fakta om barn i ekonomiskt utsatta familjer.
- Sammanställa och analysera den forskning som finns om barn i ekonomiskt utsatta familjer.
- Identifiera de samhällsområden som är viktiga för regeringens fortsatta arbete med att begränsa omfattningen av barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer.

Arbetets bedrivande

Arbetsgruppen skall vara sammansatt av tjänstemän från Socialdepartementet, Finansdepartementet, Näringsdepartementet, Utbildningsdepartementet och Justitiedepartementet. En referensgrupp med forskare på området skall knytas till arbetsgruppen.

Arbetsgruppen skall redovisa sitt arbete senast den 1 juni 2004.
Delrapporter kan ingå i uppläggningsen av arbetet.

Barn- och familjeministerns unga referensgrupp

Barns och ungas inflytande och delaktighet i frågor som rör dem är en av de fyra grundläggande principerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Barn- och familjeministerns unga referensgrupp tillkom under hösten 2001 som ett led i att bredda och fördjupa kontakterna med barn och unga. Den består idag av ett femtiotal barn och unga i åldern 13 – 18 år med olika bakgrund från olika delar av Sverige.

Syftet med gruppen är att den skall utgöra ett forum för ministern tjänstemännen att ta upp och diskutera utvalda och specifika frågor som berör barn och unga. Gruppen har hittills träffats fyra gånger i Stockholm.

Vid det senaste mötet med gruppen i maj 2004 var ett av de tre teman som diskuterades under det två dagar långa mötet barn i ekonomiskt utsatta familjer.

- Jag tror att många barn och ungdomar känner press idag, till exempel från medier och reklam. Där får man ju veta att smal, rik och glamorös är lika med lyckad.
- Jag var med om det många gånger när jag var mindre. Att läraren frågade efter pengar till en skolutflykt eller liknande framför hela klassen. Hur kul är det för de barn som inte kan betala? Jag hade en tjej i min klass som ALDRIG hade pengar. Sådant kan göra alla börjar hacka på den personen. Det krävs bara en pytteliten grej för att man ska bli utfrost. Och tjejerna är ofta värst. Det verkar som om tjejer behöver känna den makten att kunna frysa ut någon annan. Kanske så att de inte själva ska bli utfrosta. Och för att de inte har någon annan makt.
- Det blir lättare när man är äldre. Jag menar, allt är mer pinsamt och jobbigt när man är 10-11 år. Då är det också svårt att prata om sånt här. Jag minns att man var mer beroende av kompisar och vad andra tänkte och tyckte. Som äldre har man hunnit bygga upp en egen identitet, man vet var man har sig själv. Om du är trygg i dig

själv behöver du inte se ut som alla andra eller ha lika mycket pengar. Innan dess är det kanske jätteviktigt att ha "just en sån jacka" eller bo på "rätt ställe". Har du bra självkänsla är du inte lika besatt av sådana saker.

- Det behöver inte synas utanpå att man är fattig. Idag kan du köpa snygga kläder som är billiga, på kedjor som HM och JC. Det märks mer på vad man gör, om man har råd att gå med och fika eller gå på bio. Studiebidraget räcker inte så långt och en del får extra pengar av sina föräldrar, andra inte. Jag har till exempel en kompis som bara får halva studiebidraget av sina föräldrar.
- Det är svårt när man är ett kompisgäng där alla inte har samma ekonomiska förutsättningar. Vi åkte ett gäng kompisar till Mallorca. Men några vänner hade inte råd att följa med. Därnere gjorde vi ju grejer tillsammans som man sedan minns och pratar om när man kommer hem. Då tror jag att den som inte var med kan känna sig väldigt utanför.
- Om man har varit fattig och väl blir vuxen och har pengar kanske man blir jättesnål och försiktig med pengar. Eller så blir man väldigt tacksam för det man har, man tar inte pengar för givet.
- Ibland verkar lärare sakna all social kompetens. De hänger ut elever framför alla andra. Lärare måste känna större ansvar och inte ta upp frågor om pengar inför alla i klassen. Det har ofta hänt under min skoltid och är väldigt jobbigt och pinsamt för de elever som blir utpekade. När man går i lågstadiet fattar man inte hur hemskt det är. Då tycker man bara att det är spännande att höra hur mycket vissa elever ligger efter.
- När man är 10-12 år har man inte lika stor koll på världen utanför. Man undrar, är jag normal? Man skäms för att man inte är likadan som alla andra.
- Att inte ha pengar blir väldigt hämmande. Man kanske inte kan köpa kläder eller sminka sig. Bara en burk hårspray kostar ju 40-50 kronor.
- Om en i kompisgänget inte kan vara med på något som kostar pengar, en resa eller liknande, då skulle inte jag heller vilja åka. Varför inte göra något som är gratis istället?
- Jag skulle inte säga nej till några miljoner men jag vill inte ha pengar för att bygga upp min status. Tyvärr behöver man pengar till allt. Bara för att kunna ta tunnelbanan, för att ta sig runt, göra minsta lilla sak. Jag tycker att alla kan hjälpa till och stötta kompisar som inte har råd, till exempel gå ihop och betala för dem när man ska gå på bio eller liknande.

- På friluftsdagar i skolan kostar nästan allt pengar. Har man inte råd får man gå den där sura promenaden, för det är det enda som är gratis. Ändå är det obligatoriskt att gå dit, annars får man frånvaro. Det är helt fel.
- Min pappa var väldigt fattig när han var liten, han kom från en familj med många barn. Nu är han tvärtom, kan spendera massor av pengar, så fort han har dem han är materialist!
- På min skola känns det väldigt klassindelad och det handlar inte bara om pengar. Tjejer som går samhäll och natur betraktas som "finare" än de tjejer som går barn- och fritid. Det gör automatiskt att man känner sig utestängd från vissa utbildningar. Jag har en kompis som älskar barn och egentligen ville gå barn- och fritid. Men hon kände sig "tvungen" att välja natur. Man vill ju vara där man känner att man kan vara sig själv. På samma sätt vill inte de som går barn- och fritid vara med "snobbarna" som går teoretiska linjer. Det blir enorma motsättningar. Dessutom har vi som går teoretiska utbildningar bättre saker, vi får mer aktiviteter, mer inflytande, resor.
- En del tror att de som växer upp under dåliga förhållanden blir mer motiverade att kämpa och skaffa en utbildning. Jag är osäker. Föräldrar som har mycket pengar brukar ofta ställa högre krav på sina barn.
- Det var värst när man var yngre. I omklädningsrummet på gymnastiken kunde till exempel en tjej bli utstött för att hon hade gammalmodiga underbyxor istället för string. Det låter sjukt men det var väldigt viktigt vad man hade på sig under.
- En del sliter sina jeans själva – andra köper färdigslitna för 2000 kronor.
- Man ska komma ihåg hur det var i Sverige förr i tiden. Jämfört med det har vi det mycket bättre. Och vi som är unga håller på att förändra det så att det blir ännu bättre.
- I min gamla skola gjorde vi en klassresa till Gotland. Då kunde en unge säga till läraren att "Du får pengar imorgon". Men hon kom aldrig med några pengar. Och hon fick aldrig följa med. Jag tyckte jättemycket om den tjejen, men hon var utstött i klassen. Hade en väldigt jobbig skoltid.
- När man var liten var det väldigt viktigt vilket arbete ens föräldrar hade. Om man hade en förälder som jobbade på videobutik var man inte lika mycket värd som den som hade en förälder som jobbade på lasarettet. Och det värsta är förstås att ha en arbetslös förälder, den ses som lat och värdelös.

- Jag tror inte att man alltid gör sämre ifrån sig i skolan om man är fattig. Tvärtom tror jag att man fattar att en utbildning är värdefull, att det är viktigt om man själv ska få det bättre.
- Skäms man för att inte ha pengar? Nja. Klarar man sig genom grundskolan tror jag att man blir en starkare person. Då är man på topp. Man har fixat det själv, inte med pappas pengar
- Om man har dåligt med pengar kan det vara lättare att hamna i dåligt sällskap. Och om man är fattig väljer man kanske en annan linje på gymnasiet. Något mer praktiskt som gör att man får jobb direkt efter skolan. Det är ju dessutom ofta lägre intagningspoäng på praktiska program.
- Studiebidraget räcker inte långt. Tänk dig själv – bara man klipper sig kostar det 200 kronor. Då är en stor del av bidraget slut.
- Hur man påverkas av att ha ont om pengar beror helt på vilket kompisgäng man är med i och vad man väljer att hitta på. Det finns så himla mycket man kan göra utan att det behöver kosta pengar. Ordna en picknick, gå och bada, samlas hemma hos någon. Om någon i gänget säger ”Jag har inte råd” då gör man något annat.
- Det är svårt att definiera fattigdom. Är det den som inte har råd att äta, eller den som inte råd att köpa likadana märkeskläder som de andra i klassen? Jag är säkert rik för vissa men fattig för andra.
- Olika ekonomiska förutsättningar kan verkligen skapa motsättningar mellan ungdomar. Det finns ju fördomar mot både rika och fattiga.
- Jag tror inte att barn och ungdomar som inte har pengar vill att deras rikare kompisar ska betala för dem. De vill inte ha den sortens hjälp. De har en viss stolthet.
- På Rädda barnens ungdomsförbund tycker vi att alla aktiviteter inom skolan ska vara gratis, annars blir det orättvist. Friluftsdagar där man måste hyra skidor eller betala bussresa själv funkar inte. Det finns ju också en del skolor som åker utomlands. Jag tycker att det är diskriminering.
- I min klass sålde vi korv och sparade ihop till klassresan. Då behövde ingen betala själv.
- Vad räknar ni som fattig? Själv tänker jag på barnen i Somalia.
- När jag gick i småskolan var allt gratis. Nu är det annorlunda. Allt kostar pengar och barn som inte kan vara med känner sig kränkta.
- I Stockholm och en del andra städer är det vanligt att man jobbar extra. Men på en del ställen, till exempel där jag bor, är det helt omöjligt. Det finns inga jobb. Nu när det är sommarlov har man inget studiebidrag. Och det finns inget sommarjobb. Vår kommun

lovade massor av jobb men det blev nästan inga. Hur ska man klara sig?

- Att delta i sporter blir allt dyrare så barn och unga rör sig mindre. Jag spelar själv ishockey och jag räknade ut att min utrustning under förra året kostade 9000 kronor! Hur många har råd med det? ’
- En del kanske blir motiverade av att ha dåligt ställt. De kämpar mer för att bevisa för andra att de klarar det. Men det kan också vara så att man tappar hoppet och skiter i allt.
- Linser och glasögon kostar enormt mycket pengar. Det blir jättedyrt för de föräldrar som har barn med synfel. Varför är det så? Hörselapparater och tandvård är ju kostnadsfritt eller så får man bidrag.
- I dagens samhälle är det så mycket som kostar, vi ska konsumera, gå på bio, ha dyra kläder. Då blir det svårt för den som inte har pengar.
- Idrott och fritid behöver mer bidrag så att alla får vara med. Vi sitter alldeles för mycket idag.